

CYRICIUS

BARCINONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN CYRICIUM.

(Ex Fabricio Biblioth. medice et inf. Lat.)

Cyricius sive Quiricius (Caveo Syricius), episcopus Barcinonensis in Hispania circa annum Christi 662. Cujus epistolas duas ad Hildefonsum Toletanum cum Hildefonsi responsionibus edidit ex Corbeiensi Codice Lucas Dachérius tom. I Spicilegii, pag. 308, 311, A quas habes Editionis novæ tomo III, pag. 314, emendatiores ex Codice Hardeniano. Priore epistola Cyricius Hildefonso gratias agit pro opere ipsius de Virginitate sanctæ Mariæ contra Jovinianum et Helvidium.

CYRICII EPISTOLÆ.

EPISTOLA CYRICII AD TAIONEM EPISCOPUM.

(Vide Patrologiæ tom. LXXX, col. 729, inter Opera Taionis episcopi.)

EPISTOLÆ DUE CYRICII AD SANCTUM HILDEFONSUM, TOLETANUM EPISCOPUM.

(Vide infra, inter hujus sancti Opera subsequentiâ.)

SANCTUS HILDEFONSUS

TOLETANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. HILDEFONSUM.

(Ex Antonio, Biblioth. vel. Illsp.)

1. Sanctus Hildefonsus, Toletanus antistes, sub regibus Cindasvintho et Reccesvintho maxime floruit, cujus postremi nono anno (ut Julianus ait, episcopus et ipse Toletanus, in brevi ejus elogio) ascitus in pontificatum, novem annis et duobus fere mensibus clarus habitus, vitæ meritis et (a) retentatione regiminis, expleto octavo decimo ejusdem principis anno, x Kalendarum Februariarum, viam universæ carnis fuit ingressus. Ordinatus igitur anno 659, ad superiores abijt anno 669, die Januarii 23, ad quem diem refertur ejus memoria in Romano Martyrologio; quæ et reperiri apud vetustissimum Adonis Martyrologii exemplar Joannes Mabillonius prodit (b).

B Plane ea quæ de rebus sancto ac laudabiliter ab eo gestis dicuntur, conservantque libri recentiores, omnia e duobus celeberrimæ sui temporis viri encomiis derivata sunt; quorum auctores fuere, prioris quidem Julianus is quem diximus post Quiricum Hildefonsi successorem Toletanus antistes, ei quem descripsit cæcæus; posterioris Cixilla (c), et ipse aliquando, hoc est sub Maurorum tyrannide, ejusdem Ecclesiæ præfectus, qui e cæcæis audivit. Nonnihil etiam sancti Eugenii III quædam carmina præstant. Luitprandum, Julianumque, et si quos alios pseudonymos adorat cæca noviorum superstitio, pariter cum his haberi debere auctores sumus, qui nec unius

(a) *Annas, veneratione*, sed nihil mutandum; *retentatio* pro *retentione*, frequentativum pro *simplici*. Sic alibi *renotare* pro *notare*; *retemperare* pro *temperare* in Montano.

(b) In Actis sanctorum Bened., sæc. II, in Vita sancti Hildefonsi, pag. 516, lit. d, in notis.

(c) Hildefonsi Vitam Cixiliani assertam, et cum pluribus Codicibus collatam vulgavit cl. Florezius, t. V, a pag. 504, quæ in novissima SS. PP. Toletanorum collectione Matritensi, t. I, a p. 96, sub ejusdem Cixiliani nomine recusa est. Toletanus tamen sæculi XII,

aut incunæ XII, Codex hunc titulum præsefert: *Incipit Vita vel gesta sancti Hildefonsi episcopi Toletanensi sedis metropolitani a beato Elladio episcopo ejusdem urbis, edita decimo Kalendis Februarii; cui consonat Vaticanus olim Christianæ Suecorum reginæ, n. 563, et Galliarum regis alius, t. III, pag. 289, n. 2359. Falso. Litem verbo dirimit Æmilianensis Codex anno Christi 994 exaratus, in quo, fol. 230, legitur: *Incipit Vita vel gesta sancti Hildefonsi Toletani... a Cixiliani ejusdem urbis episcopo edita, etc.**

112

quidem sæculi ætatem habent, neque ipsi auctoritatem olim notis præstare possunt; sed ab ipsis, cum in ordine suo sese continent, mutuo accipere contenti esse debent.

2. Natum Toleti ex nobilissimis parentibus Stephano et Lucia Hildefonsum fama fert, sub rege nimirum Witterico, anno hujus sæculi (a) septimo. Lucia soror germana dicitur fuisse Eugenii III, Toletani præsulis, qui puerum Hildefonsum, primis a se litteris (b) ac pietatis amore, cum adhuc ipse in Ecclesia Toletana, priusquam CesarAugustæ induisset monachum, ecclesiasticum munere distineretur, inbutum, ad sanctum Isidorum Hispalim disciplinis omnibus instruendum remisit. Hinc ille evadens qui jam inde apparere cepit, vir omnibus doctrinæ et sanctitatis numeris absolutus, Toletum rediit; et sub Helladio antistite monachale institutum in sanctorum Cosmæ et Damiani monasterio, quod et Agaliense audivit, ejusdem urbis amplexus fuit. Helladius Levitæ ordinem ei contulit sub vitæ suæ finem, qui Sisenandi principio, hoc est, circa annum 651 contigit: quod Hildefonsum ipse de Helladio loquens (*De Viris Illust.*, cap. 7) sibi testimonium præstitit. Abbas deinde electus sui monasterii, non alterius (aliis aliter placet [*Tamaio, I tomo Martyr. Hisp.*, die 25 Jan., p. 255 et 256]) quod a Juliano aperte dicitur, e monachorum præfectura, Eugenio ejus avunculo, diem suum obeunte, ad Toletanæ Ecclesiæ regimen invitatus, principalique (uti Julianus idem vocat) violentiæ cedens transferitur. Abbas adhuc interfuit monasterii Complutensis a sancto Fructuoso erecti donationi, sæculi hujus anno sexto super quadragesimum (*Morales, lib. XII, c. 26*); inde Toletano concilio VIII, anno quinquagesimo tertio, necnon et IX, circa annum 657, ut e subscriptis ionibus constat.

3. In pontificio Toletano, cui post biennium initus creditur, veluti « sacula ardens, » ut Cixila loquitur, « omnem Hispaniam » castimonie scilicet, prudentiæ, Christianæque universæ doctrinæ, heroicarumque omnium virtutum radiis « perlustravit. » Ut dignus habitus sit, stupendis duobus sibi a Deo collatis beneficiis signatam et consecratam sui memoriam posteris transmittere. Sacrum enim celebranti coram Reccesintho munus, Leocadia virgo et martyr apparuit, locumque sepulturae, haecenus frustra quaesitum, ostendens, gratias viro sanctissimo pro defensa Deiparæ matris virginitate, quod paulo ante libris editis præstiterat, ejus nomine habuit. Cujus martyris sanctissimæ, civis suæ, veli segmentum (c) cultello raptim a rege ministrato ab Hildefonso præcisum, servari apud Ovetum in arca sancta reliquiarum constans fama est (d). Nec diu post in ecclesiam die festo Expectationis partus beatæ Mariæ virginis ad peragendum matutinum officium veniens, eandem Kilii Dei matrem in episcopali cathedra sedentem oculis mortalibus conspiceret, sibi que benigne alloquentem audire; ac de thesauro cœlesti acceptam vestem, qua ipse in hoc solemnibus festo solus uteretur, sibi porrigentem, adorare promeruit, quod cum aliis

(a) Sexto visum Pseudo-Luitprando in Chronic., æra 644.

(b) Anima advertit hoc Morales, l. XII, c. 59, confirmantque Acta Breviarii Asturicensis ms., apud Tamaum, 23 Januar., p. 247.

(c) In prosa quadam facti olim officii, quod adducit Tamaus, p. 260, *ganivete* regis id facium dicitur. *Ganivete* de mesa vocabulum est nostræ gentis antiquatum.

(d) Servatur is cultellus Toleti hodie in amplissimo illi. canonicorum collegii cimeliario, summa ejus populi ac vicinorum frequentia ac veneratione cultus habitusque.

(e) Apud Sanmarthanos fratres in Gallia Christiana in e. iscopis Laudunensibus, fol. 620, p. 2.

(f) Felicia Sanciæ Ramirezii regis uxor, Alphonso parens, filia fuit Hildoni Rociensis in Gallia comitis,

A per eum a Spiritu sancto peractis miraculis retulisse sibi Urbanum et Epantium Cixila testatur; quorum prior ab Isidoro Pacensi dictus Toletanæ Ecclesiæ veteranus melodicus, hoc est cantor (*In Chron. ad æram 737*); Evantius autem ejusdem Ecclesiæ archidiaconus, « doctrina, et sapientia, sanctitateque et in omni secundum Scripturas spe, fide et charitate, ad confortandam Ecclesiam Dei » Hispaniam, jam sub captivitate gementem; uterque clarus. Hos auctores Cixila habuit, quorum testimonio fidem rei astrueret, quantumvis de ea siluerint Julia « (*In elogio laudato*) et Isidorus Pacensis (*In chron. ad æram 721 ubi de Hildefonso*).

4. Egrege autem confirmat famam rei ubique vigentem duodecimi sæculi scriptor Hermannus monachus, quem historicum Vossius ignoravit, de Miraculis sanctæ Mariæ Laudunensis (e) in epistola ad Bartholomæum ejusdem Ecclesiæ episcopum. « Cum dudum (inquit) in Hispaniam ad videndum gloriosum regem Hildefonsum (Alphonso hic Aragoniæ rex, atque item Castellæ per Urracam uxorem) « (f) Feliciæ materteræ vestræ filium, profectus, felicissimum ab eo promissum suscepissemus, quod si secundo ad eum videndum revertieremini, daret vobis corpus beati Vincentii Levitæ et martyris; necnon et casulam pretiosissimam quam beata Dei genitrix sancto Hildefonso Toletanæ civitatis archiepiscopo dederat ob remunerandam trium libellorum quos de virginitate sua composuerat, etc. » Sed de hac re (g) commentaria nostrorum hominum quæso adeas, lector; ne nos amplius eâ quæ ad bibliothecæ argumentum ex Hildefonsi rebus gestis pertinet differamus.

5. « Scripsit (Julianus ait) quam plurimos libros luculentiore sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit dividendos, » id est:

6. *Librum prosopopæiæ imbecillitatis propriæ*, qui deperditus fuit.

7. *De Virginitate sanctæ Mariæ contra tres infideles libellum*. Hic liber primum, quod sciam, editus est ab æque pio ac docto viro Michaelæ Alphonso Caranza Valentino, instituti Carmelitarum; qui quidem, collatis inter se duobus mss. Codicibus, altero Gregorii Mirandensis Valentini Fidei rerum julicis, altero Hieronymianorum Gandensium, prodire cum fecit Valentio anno 1536, in-8°, ita in-criptum: *Santissimi Patris nostri Hildefonsi Toletanæ Ecclesiæ archiepiscopi libellus de illibata ac perpetua Virginitate sanctæ ac gloriöse genitricis Dei Mariæ contra τριών ἀπιστων, adversus tres infideles* (haud credimus Græca ista ab Hildefonso esse, sed a noviore aliquo, qui græcissare importune [h] voluit) *ordine synonymorum conscriptus*. Adjunxit et Vitam, quam et emisit Hieronymus Welkeus Lovanii anno 1549, cum eodem hoc libro. Anno 1557 a Basilio Melanio, congregationis Casinensis monacho, Basileæ, in-8°, etiam publici juris iterum factum hunc eundem libellum scio.

8. Post aliquid tempus Franciscus Fewardentius

ut ex eodem Hermanno, lib. 1, cap. 2, cujus verba legi possunt apud Sanmarthanos; unde apparet Suritæ error, qui, lib. 1 Annal. Arag., cap. 9, Feliciam Urgellenis comitis natam fuisse credidit, quem secutus fuit Hieron. Blancas in Aragon. rerum commentariis, et Sancio IV rege.

(g) Integer hujus argumenti liber exstat Francisci Portocarrero Jesuitæ; lateque Petrus Salazar de Mendoza, in Vita sancti Hildefoasi. Collegit omnes Tamaus hac die 23 Januarii, et 24 sequentis.

[h] Habetur in Escorialensi sæculi, ut videtur, decimi inclinatæ Codice, lit. A, plut. 1, n. 9, hac rubrica: *Hildefonsi libellus de Virginitate sanctæ Mariæ Antitriapistos* (quæ vox Latinis litteris constat), id est, *contra tres infideles, ordine synonymarum conscriptus*, ut non vulgarem Græcum epigraphæ vocabulum aniquitatem sibi conciliet.

Minorita cum aliis Hilde-fonso, non ita recte, adjudicatis, Parisiis apud Nivellium, 1577, et Bignaus, nono volumine *Bibliothecæ veterum Patrum*, 1589, recuderunt. Inscriptio tamen in his variat. Nam quæ de *illibata* est apud Carranzam et *perpetua Virginitate*, etc., in Favardentii et Constantiani Cajetani libris mss. de *Laudibus* erat *beate virginis Mariæ*. In quodam ejusdem Cajetani Codice annotavit is qui olim exscripserat, « se Gomesanum abbatem Hildensem (a) in finibus Pampiloniæ esse, qui libenter conscripserit libellum a sancto Hilde-fonso Toletanæ sedis episcopo dudum luculentissime editum, in quo continetur de laude virginitalis sanctæ Mariæ perpetuæ virginis (b). » Sed infra de hac nota iterum.

9. Tres hi infideles quinam fuerint, compellatio ipsa eos arguentis extra dubium ponit. Jovinianus nempe Helvidiusque, noti admodum superioris avi hæresiarchæ et a maximo doctore Hieronymo peculiaribus libris confutati, ac tertio loco Judæus quidam, sectæ suæ tantum appellatus nomine, hic sistuntur, et ex adverso maxima vi atque impetu sermonis doctrinæque impugnantur (c). Primus olim negaverat Mariam Deiparam in partu virginem permansisse (d). Secundus post partum semper virginem fuisse. Tertius vero integritatem in puerpera omni tempore sacrilegus respuebat. Jovinianum igitur primo capite (*libello*) appellat Hermannus monachus supra adductus), Helvidium altero, Judæum tertio, et his quæ tertium sequuntur refutat. Hic enim postremus hostis profligandus fuit majoribus copiis argumentorum, in quo etiam Jovinianus et Helvidius seorsum prius impetiti de novo prosternerentur.

10. Vere enim in hoc versari debuit Mariam integritatis tota defensio, ut verum Dei Filium ex eam natum disputato stabiliret; hoc enim uno dato, quis deinde sanus inficiaretur potuisse Deum in claustra se penetrare incorruptæ matris, atque inde formatum sibi corpus acque inviolato puere virginis in dias luminis oras educere? Hoc ergo inculcandum prolixius fuit Judæo infideli, quod sectæ ejus maxime repugnabat, et per Judri corpus ceterorum cæcæ mentis Antidicomarianitarum, quomodo Epiphanius in Panario appellat, jugula petendum. Hi enim posteriores Christum in ore Christianismumque habentes, fere ab omnibus Mariæ propugnatoribus, Ambrosio præsertim epistolarum, lib. x, epist. 79 et 81, Hieronymoque Adversus Helvidium, tanquam assectæ Hebraicorum dogmatum traducuntur. Ita

(a) Pro abbatem Hildensem, lege *Albaldensem* (sive *Albedensem*) non abbatem, sed monachum, ejus scilicet monasterii cui Dulquins, seu Dulcatus, præerat in finibus Pampiloniæ. E notis mss. cl. Andreae Marci Barriellii in Regia bibliotheca Matritensi exstantibus, qui primus Constantini Cajetani errorem detexit in SS. trium episc. Bened. Vit., p. 141.

(b) In SS. trium episc. Benedict. ord. Vita a Constantino Cajetano edita, p. 141.

(c) Joviniano hanc hæresin sanctus Augustinus describit, quamvis sanctus Hieronymus in libris adversum scriptis non meminerit, ut Erasmus notat in argumento horum librorum.

(d) Helvidius affirmabat Deiparam post editum Salvatorem a Josepho cognitam, ut e libro Hieronymi adversum eum constat, vol. II ejus Oper.

(e) Escorialensis paulo antea laudatus sæculi x Codex, lit. A, plut. 1, n. 9, explicans vocem *Triapistos*: « Tres, inquit, triapisti sunt Jovinianus, Helvidius et Judæi. » Gomesani autem verba in Codice Toletano hæc sunt: « Joviniani perfidiam (Hilde-fonso) vulneravit, et pugione verissimæ rationis Helvidii errorem destruxit: Judæorum quoque duri iam non solum a stipulatione [Leg. *astipulatione*] angelorum et hominum; sed etiam demonum prolata confessione jugulavit. »

(f) Vix credibile est Hilde-fonsum beatissime virginis Mariæ honori, si quis unquam mortaliun, ad-

venempe de his tribus veri hostibus hoc libro debellatis recte sensit Alphonsus Vazquez Miraudensis, de-fæcati judicii ac plurimæ doctrinæ, Mercenariorum sodalis, abbas cum viveret sanctæ Anastasiæ in regno Siciliæ, conscripto vernaculo libello de sancto Hilde-fonso ejusque scriptis agens, cap. 4 libri iv. Idem Gabriel Vasquo Jesuitæ venit in mentem in commentario ad tertiam sancti Thomæ partem, di-p. 121, cap. 11, nisi quod Cherintum aut Carpocratem, qui ambo satum ex Josepho et Maria Jesum dominum nostrum Judaica persuasione olim docuerant, ut ex Epiphaniio 1, Adversus hæreses libro, et aliis constat, in persona Judæi, quem hic appellat Hilde-fonso, colligi a severavit. Verum hæc ejus sententia plane impugnat ex hujusmet operis cap. 3 et 4, in quorum utriusque principio de diva Virgine ad Judæum dicitur, ex stirpe sive gente ipsius cam esse: quod non bene accommodes ei qui vere non est Judæus origine, sed secta aut heresi duntaxat. Ego magis puto non privatum aliquem, sed totam sectam Judæorum, conflicto sibi ex his uno, quem argueret, tot capitibus ab Hilde-fonso refutati. Nec aliter rectum sensum habere capituli septimi verba hæc possunt: « Nam de pasione, contumeliis, cruce, clavis, morte, et sepultura, quid tibi jam loquar? cum te fecisse illa non dubites. » Et mox: « Quando de homicidio innocens reus teneris, et hanc mortem ejus a te quidem crudeliter illatam, ab illo autem sponte susceptam, etc. » Quod vidit etiam Gomesanus (c) ille transcriptor libri hujus de Virginitate, quo usus est Cajetanus, jam a me vocatus ad testimonium, serpe-que vocandus.

11. Hi ergo sunt tres illi infideles, quibuscum in hoc libro congressi voluit Hilde-fonso. Sive quod ex devotione in beatissimam Dei genitricem novos sibi hostes ex veteribus etiam profligatis suscitare voluerit, quo styrum pietatis, veluti ceclanatores solent, exereret. Quo quidem vocasse eum genius videtur proprius, ut in laudandis paulo infra epistolis ejus clarebit; atque item e testimonio Quirici Barcinonensis tunc adducendo, et ex Gomesani presbyteri verbis infra producendis; demumque ex testimonio fragmenti de translatione reliquiarum et Toletano in Asturias, quod inferius quoque a nobis sistetur, sive quia impudens horum hæresis novos aliquos sortita esset, sive in Hispania sive extra Hispaniam hoc tempore sectatores (f). Plane hanc posteriorem partem ii qui ficulis adherescunt chronicis, mordicus te-

dicitissimum solius styli exercendi gratia novos sibi hostes et sepulcris excitare, declamatorumque in eo argumento agere voluisse, cujus occasione inflata olim eidem beatissimæ Virgini a Joviniano et Helvidio vulnera omnino refricanda erant, ut opportune monet novissimæ SS. PP. Toletanorum Editionis Matritensis curator (*In Operib. Hilde-fons., prolog. t. 1, p. 104*). Neque id e Quirici ad Hilde-fonsum epistola, nec ex Gomesani narratione, neque demum e fragmento translationis reliquiarum, quæ noster pro conjectura sua adducit, ullo modo videtur elici. Imo cum in Hilde-fonsi libello telorum aciem præcipue ac tantum non unice in Judæos intentam videam, existimo rem Hilde-fonso cum Hispanis aut Hispaniensibus ejus sectæ popularibus fuisse; idque occasione virulenti alicujus in beatissimam Virginem scripti per ea fortassis tempora evulgati. Nec ante Hilde-fonsum Isidorus in libris Contra Judæos; neque Julianus post eum Toletanus in Comprobatione sextæ ætatis cum larvis, sed cum veris Judæis conflictasse existimandi sunt. An verecundioris Hilde-fonsi ævo, quam postea fuerint aut etiam nunc sint, ejus gentis doctores credimus? A sæculo xii ac deinceps ad avorum memoriam et nostra fere tempora horrendas in beatissimam Virginem infrunito ac pestilenti ore blasphemias evolvere nusquam destitisse, docent nos eorum libri *נצחון* *nitzachon*, *חזק צומחה* *chazok emunah*, *שד* *sheldoth* *iescu*, et alii, quos collegit,

nebuunt. Frequenter enim horum Luitprandus (*In A Chron., an. 661, n. 101 et 668*) et Julianus (*In Chron., n. 337, 338*) inculcare amant Hildefonsum cum Theudio et Helladio Gothis hæreticis Narbona venientibus congressum scriptis fuisse. Quibus dedit fundamentum Rodericus Toletanus, lib. xi *de Rebus Hispaniæ*, cap. ult. his verbis: « Hujus tempore cum Helvidius et Pelagius a Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes, beatus Hildefonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispania confusus abegit. » Quod sequitur *Historia generalis* Alfonso X regi communiter attributa. Neque id tenentibus cum Roderico enixe adversabor; de quo tamen opportunior alius hanc rem expediendi locus paulo postea occurrit.

12. Jam ut confirmemus alii testimoniis hoc opusculum sancti Hildefonsi esse, Ambrosius Morales alicubi testatur se vidisse manu exaratum Codicem, in quo excerptus erat hic liber de virginitate Deiparæ virginis, manu ipsa Atilani Senticiæ, sive Zamoræ episcopi, viri sanctissimi, de quo præfixa ibi admonuit cum notula (a). Porro is liber, quo usus fuit Cajetanus, perantiquo eo, manuque exarato, non sine exscriptoris nomine consignatus venit ad posterum. Exstat enim ad calcem adnotatio, ut jam indicavimus, prolixior ea quam ut hic integra referatur (b); sed quæ id continet Gomesanus abbatem Ildensem (c) rogatus Gothiscalci episcopi illac (in finibus Pampiloniæ, ut jam diximus) ex Aquitania in Gallæciam invisendi sancti Jacobi corporis gratia transeuntis conscripsisse hunc libellum; eumdem vero episcopum transtulisse eum ex Hispania in Aquitaniam æra 989 (sive anno 951) tempore hiemis, diebus cœptis Januarii mensis, quibus ipsis diebus obiit Gallicianensis rex Ranimirus. Hæc fere Gomesani notula. Hic est Ranimirus, seu Ramirus, II Legionis rex, qui obiit Januarii mense anni 950. Quare ad hunc numerum reformanda est æra, seu annus notulæ, ne clarissimis refragetur documentis a Morali adductis (*Lib. xvi, c. 20*).

13. Membranaceum alium Codicem litteris Gothicis ante dxi annos exaratum servari ad sanctæ Trinitatis Toletanum cœnobium Hieronymus Higuera testatur in notis ad Luitprandum (*Ad an. 668*): nempe a Salomone archiepiscopo, ut credimus Toletano, æra 1105, sive anno 1067, quod idem alibi monet (*Ad an. 937*) in iisdem notis (d). Meminit ejusdem libri Isidorus Pacensis in Chronico (e) his verbis: « Quod præsentente præside tunc sanctissimo Hildefonso, mellifluæ os aureum in libris diversis eloquentiæ, atque de virginitate nostræ dominæ

Mariæ semper virginis, nitido politoque eloquio ordine synonymo [sic lego, pro *synonymæ*] (f) perflorantem, etc. » Corrupta et improprio loco posita sunt, ut ex Roderico Toletano, lib. ii, cap. ult., et lib. iii, cap. 12, inter se collatis his quæ ex Isidoro, ut in more habet, utrobique scripsit, liquet.

14. Auctor Historiæ translationis reliquiarum e Toletano in Asturias quæ Sebastiani Salmanticensis (sive ea sit Alfonsi III, cognomento Magni) historiæ inscripta legitur apud Sandovalium Editorem, in mentione harum quæ in arca sancta condite sunt apud Ovetum reliquiarum: inter alias « pallium » laudat, « quod dedit ipsa Regina cœli Hildefonso Toletano, sedis archiepiscopo pro laudibus in honore sanctæ ipsius virginitatis celebratis, ubi ipse sanctus episcopus gloriosus contulit adversus heresiarchas Helvidium atque Lovinianum, etc. » ubi *Helvidium* atque *Jovinianum* legi debere manifestissimum est. Ms. exstabat in ecclesiæ Eborensis bibliotheca, teste Rendio in epist. ad Quevedum (*Hisp. illust. t. II, p. 224*); item in cœnobio de la Mejorada ordinis sancti Hieronymi prope Ulmeum. Alium Codicem fuisse ad sanctum Franciscum Pincie urbis Morales alicubi refert (*En el santo viaje*, ms.). Antiquissimo alio usus fuit Constantinus (g) Cajetanus.

15. Culpabunt forsàn aliqui synonymorum coacervationem in hoc libro, cum ex rhetorum regulis deceat eandem rem pluribus idem significantibus verbis exprimere. At in hoc secutus fuit Hildefonsus Isidorum magistrum. Et licet quandoque in magna animi commotione non satiari loquentem prius quam omni quo potis est modo et verborum differentia quæ concepit intus foras producat. Talia patiebatur Hildefonsus, cum exorbitavit a frequenti loquendi usu, amoris erga beatam Dei matrem ignibus extra se veluti positus. Qualibus agitati affectibus chori aliquot in Euripidis tragediis leguntur. Pergamus ad reliqua opera cum Juliano.

16. *Opusculum de proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. De sancta Trinitate vocat Eizensgreinius (h).

17. *Opusculum adnotationum in sacris, et opusculum adnotationum in sacramentis*. Quæ duo opera diserte Julianum distinctius confirmat ms. Casinensis Codex, quem vidit Cajetanus, Vita hujus, et sic edidit Mabillonius; agnovitque utrumque Vincentius Bellovacensis (*Spec. hist., lib. vii, c. 120*). At Parisina Editio, et Matritensis, sancti Isidori operum, quæ hanc et exhibent cum Isidori et Hildefonsi catalogis, unum duntaxat *Annotationum in sacris* librum; Francofordiensi (*Tom. II Hisp. illust.*) pro eo alterum tantum *Annotationum in Sacramentis*, cui Henschenius calculum addit, agnovere (i).

(d) Exstat hodie Toleti in sanctissimæ Trinitatis cœnobio; ejusque exemplum cum Editio Michaelis Carranzæ a cl. Andrea Marco Burriello collatum, in Regia bibliotheca Matritensi; in cujus fine legitur: « Ego miser Salomonis archiepiscopus servus Dei indignus et peccator scripsi hoc libellum de Virginitate sanctæ Mariæ virginis et Genitricis Domini ad finem usque, complebit: in civitate Toletano in Ecclesiæ sanctæ Mariæ virginis sub metropolitana sedis domno Paschalis archiepiscopi. Notum sub die vi, feria ora iii, in diem sancti Cypriani episcopi, xviii Kal. Octobres, in æra millesima centena quinque. »

(e) Æra 723, ut in Editio a Sandovalio, revera æra 713.

(f) Ita Sandovalius ex Codice, ut videtur, corruptissimo edidit. Aliter Miræus.

(g) Refert ipse ubi supra, pag. 139.

(h) Inter deperdita Hildefonsi opera recensetur a Fabricio (*Bibl. med. et inf., t. III, p. 260*), Guillelmo Caveo (*In Hildefonsi, ad ann. 657*), Cellicio (*T. XVII, cap. 37, pag. 713*).

(i) Item inter deperdita Hildefonsi opera. Binanc autem, an simplex de affini, ut videtur, argumento

et cum confutationibus edidit Joannes Christoph. Wagenseilius in *Telis igneis Satanzæ*, Altdorfii Noricorum, 1681. Vide Monitum in sancti Hildefonsi opera, Edit. noviss. SS. PP. Toletanor., t. I, p. 105. Et nostrum, infra, n. 346. Rodericus Toletanus ad Helvidium et Pelagium [falso, pro *Jovinianum*] id factum refert, quem secutus postea fuit cl. Florezium (*Tom. V, p. 279, n. 112*).

(a) Longe hoc Atilani Codice antiquior Regius Escorialensis est lit. A, plut. 1, n. 9, paulo ante laudatus, in cujus fine legitur: « In Jesu Christi nomine explicitus est Codex iste a notario Joannes indigno in æra dcccc, et nonagesima secunda (seu Christi anno 954) viii Idus Martii, regnante rege Ordonio in Legione. Comite vero Fredenando Gundisalviz in Castella. Deo gratias. » Atilanum autem Zamorensem ei Ecclesiæ ab anno 990 ad 1009 præfuisse constat e Catalogis præsulum ejusdem æp. cl. Florezium, T. XIV, pag. 337.

(b) Exstat in laudata Vita trium episcoporum benedictæ, p. 141.

(c) *Gomesanus abbatem Ildensem*, pro *Gomesano Albildensem*, ut alibi.

18. *Librum De Cognitione baptismi* unum. Hunc ms. exstare in bibliotheca Carmelitarum excalceatorum Claromontensis in Arvernus, cum libris quibusdam Ferrandi diaconi, ex Ludovico Jacobo a sancto Carolo refert Labbeus in bibliotheca ms., p. 207. *De Gubernatione baptismi* Francofordiensis Editio habet. Alii omnes *De Cognitione* habent (a).

19. *De progressu spiritualis deserti* alium (b).

20. *Opusculum annotationum actionis diurnæ*. Forte diurni temporis exercitia spiritualiter impensi. Francofordiensis habet *actionis divinæ*, quomodo edidit Henschenius. Mabillonius hunc librum omisit (c). « Quod totum (ait Julianus) partis primæ voluit volumine connectendum. Deinde (ait) partis secundæ. »

21. *Liber epistolarum est, in quo diversis scribens, enigmaticis formulis egit, personasque interdum induxit, in quo etiam a quibusdam luculentiora Scriptorum responsa promeruit*. Exstat quidem ad calcem Pseudo-Juliani systematis (*Part. II Advers.*, p. 145) *Variorum carminum collectio* ab eo facta, in quo ait quasdam epistolas et carmina ex libro Gothico membranaceo sanctæ Justæ Toletanæ se collegisse, atque Fuldam (fundus hic fictionis) misisse. Desunt quidem eæ in hac Editione, nec ultra carmina et eorum explanationem ab eodem Pseudo-Juliano factam, quidquam aliud. Sperabam promissorem hunc forte aliquid Hildefontium et penu illa sua sanctæ Justæ commentitiæ bibliothecæ locupletissima depromere voluisse; maxime postquam in expositione epitaphii sancti Isidori eundem Julianum referentem se ad quasdam Isidori ad Hildefontium, hujusque ad illum, aliquot epistolas legissem. Sed cum in Editione operum Luitprandi a D. Laurentio Ramirezio procurata (*Pag. 515*), easdem, ut credo, epistolas quarum spes nobis facta fuerat, sub *epistolarum præsulum a Juliano collectarum* titulo vidissem, excidisse me curiositatis voto comperi.

22. Delevit ergo invidia ætatis clarissima futura sanctissimi doctoris monumenta, e quibus historia ejus temporis apprime illustraretur. Attamen exstant ex his duæ ad Cyricium, sive Quiricum, Barcinonensem episcopum, quarum priore respondet illius gratulatoriæ ob sibi renissum de *Virginitate virginis Mariæ* opus; altera vero suasoriæ ejusdem epistolæ de edendis similibus aliis operibus respondet. Quatuor has Cyriaci, seu potius Quirici, et Hildefonti, e bibliotheca Corbeiensis in Gallia monasterii, prius, nisi fallor, in lucem protulit Lucas d'Acherius in Spicilegio suo (*Tom. I*, p. 308). E prima sane Quirici constare videtur libro de quo ad se transmissio gratias habet Hildefonti nihil præsentis cum præsentibus æqualibusve hæreticis congressus occasionem dedisse. Verba ejus hæc nonne aperti sensus? « Atque, ut ita dicam, ea quæ opaca videbantur pro sui quantitate mysterii luce clarius manifesta, ac nota, pusillis et magnis effecerit ita ut ex hoc hebetescat

scriptum fuerit, incertum. Julianus ut in paulo ante laudato Codice Escorialensi anni 954, lit. A, plut. 1, n. 9, *opusculum* inscribit *Adnotationum in Sacramentis*; novissima SS. Patrum Toletanorum Editio Matritensis, pag. 95, *Adnotationum in Sacris*. Trithemius, de Script. Eccl., c. 55, *Adnotationum in sacris librum unum, Adnotationum in Sacramentis librum unum*.

(a) Habetur in novissima SS. PP. Toletanorum Editione Matritensi (*Tom. I*, p. 163) e ms. Codice Patrum Dominicanorum Bajocensium, e quo primus omnium in lucem id protulisse Baluzius dicitur, hoc titulo: *Adnotationes de cognitione baptismi*. Et in Baluzii *Miscellaneorum* Edit. Lucensis 1761 (*T. II*, pag. 15).

(b) In eadem SS. PP. Toletanorum Editione (*T. I*, a pag. 232), sub titulo: *De Itinere deserti*.

(c) Inter deperdita, imo et inter dubia Hildefonti opera. Licet enim exstet in Juliani Elogio novissimæ SS. PP. Toletanorum Editionis Matritensis (*T. I*, p. 95) atque apud Trithemium (*De Script. Eccl.*,

A Jovinianus, dissipetur Helvidius, simulque et incredulus ac mente perfidus decidat Judæus (d). Quiricus hic Barcinonensis episcopus Toletano x concilio interfuit anno 656 quo adhuc abbas Hildefontus erat. Huc refero epistolæ huius primæ hoc initium: « Cum a vobis remeans (hoc est, a Toletano isto congressu) ad ovis crediti loca rediissem, ita laboris magnitudine fessus, etc. » Unde titulum et epistolæ inscriptum hunc: *Rescriptum Cyriaci episcopi Barcinonensis ad Hildefontium Toletanæ sedis episcopum pro opere De Virginitate sanctæ Mariæ*, germanum auctoris non esse, sed exscriptoris, præter insolitam designandi hoc loco argumentum epistolæ formam, id plane convincit, hoc nondum fuisse tempore Toletanum antistitem Hildefontium. Quod mihi confirmat secundæ, qua Quirico Hildefontus respondet, et quartæ similiter responsoriæ epistolarum inscriptio: *Sanctissimo ac honorabili domino Quirico episcopo Hildefontus famulus vester*. Non enim se famulum, sed potius fratrem alterius episcopi episcopus Hildefontus dignitatis suæ memor, quantumvis humillimus, appellasset. Fateor inveniri hunc *servuli* demissum nomen in Quirici tertiæ epistolæ titulo, reciprocamque domini appellationem in hacce, et quarta Hildefonti. Sed excusabilius est Barcinonensem episcopum se submitisse Hildefonto superioris ordinis metropolitano, quam vice versa, ac domini compellatio alterius ad alterum in vulgari consuetudine semper fuit.

B 23. Quarta quidem Hildefonti epistola truncata ad nos pervenit eo quo minus debuit loco, ubi nempe excusat Quiricio quod necessitate temporum et incumbentium malorum metu scriptio non incumberet (e). Ne autem id prætermittamus, aliam Quirici Barcinonensis episcopi ad T. ionem Cæsaraugustanum epistolam protulit ex bibliotheca Thuauza Joannes Mabillonius *Analectorum* secundo volumine, qua is Taioni respondet, et gratias habet pro remisso ad se *Collectaneo* quodam ex *Operibus* sanctorum Gregorii et Augustini, de qua in Taionis rebus mentio iterum occurrit. Prosequitur Julianus:

C 24. *Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorum atque sermonum*; unde in albo isto operum collocamus.

25. *Missas* aliquot. Solemne erat tunc temporis missas confici pro aliquo festo die Christi Domini, Mariæ Deiparæ, aut sanctorum. Meminit quidem duarum Cixila, « ubi statim in officio (abbatis) clarens, duas missas in laudem ipsorum dominorum (SS. Cosmæ et Damiani) martyrum, quibus monasterium dedicatum) quas in festivitate ipsorum psallerent, miro modulationis modo perfecit, quas missas infra adnotatas habemus, » ait. Item alterius paulo post meminit missæ de sancta Leocadia. « Ipse vero manibus (inquit) statim complexans et astringens, talia fertur depromere vota, vociferans cum omni

D c. 55), Fabricium (*T. III*, pag. 260), Cellierium (*T. XVII*, c. 37, n. 2), cl. Florezium (*T. V*, p. 483), abest tamen ab eodem Juliani opusculo, sive Hildefonti Elogio, quale habetur in antiquiore omnium prælaudato Escorialensi anni 954 operum Hildefonti Codice, lit. A, plut. 1, n. 9. Sistimus ejus verba: « Scripsit sane (Hildefontus) quamplurimos libros luculentiore! sermone potissimos... Id est librum prosopopeie inuicillitatis proprie; librum de Virginitate sanctæ Mariæ contra tres infideles; opusculum de Proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti; opusculum Adnotationum in Sacramentis; librum de Cognitione baptismi unum, et de Progressu spirituali (per) desertum alterum. Quod totum partis primæ voluit volumine connectendum etc. » Indieto *Annotationum actionis diurnæ* opusculo; nisi id mihi olim inter describendum exciderit.

(d) Nihil hæc conficiunt neque probant contra ea quæ paulo ante dicebamus, num. scilicet 11, not. (f).

(e) In novissima SS. PP. Toletanorum Editione

populo, et clamans : « *Deo gratias. Vivit domina mea per vitam Hildefonsi.* » Et id ipsum repetens clerus vehementer psallebat ALLELUIA, et canticum quod ipse dominus Hildefonsus nuper fecerat : SPECIOSA FACTA ES, ALLELUIA, ET ODOR TUGS UT BALSAMUM NON MISTUM, et alia quæ in ipsa missa subter adnotata in laude ejus depromserat. Unde videmus non verba esse Leocadiæ martyris, ea quæ vulgo (a) ei tribuuntur : *Vivit domina mea per vitam Hildefonsi*, sed populi acclamantis eidem martyri e tumultu veluti resurgenti.

26. Idem paulo post cujusdam missæ de *Maria Virgine*, sive de ejus *Annuntiatione* meminit. Præstat verba audire gravissimi historici, ad quem oportet veluti ad fontem sæpius recurrere : « Superveniente vero die sanctæ et semper virginis Mariæ (hic est a Gothis in x concilio Toletano institutus dies beatæ Mariæ virginis, alias Incarnationis Verbi divini in ejus sacro utero, cum non aliud sit, aiunt Patres concilii « festum matris, quam Incarnatio Verbi, » xv Kal. Januarii in tota Hispania, post tot alios Diapara sacros dies, vel nunc celebris sub titulo *Expectationis partus* : alias *de nuestra Señora de la O*, ut vulgus loquitur propter antiphonas ab hoc die, quarum principium ab *O* litera, seu vocandi interjectione concipitur, usui præscriptas) ante tres dies tribus diebus litaniis peregit, et Missam supra scriptam [*Fortè, subter scriptam, hujus enim non prius meminerat*] quæ in ejus laude decantaretur perfecit, quæ est septima. » Hunc autem habuerit in iis, quæ de beata Virgine, an in omnibus de aliis solemnitatibus ab eo formatis missis numerum, non satis explicuit.

27. Adjungemus tamen nos opportunam notitiam libri ms. Ecclesiæ Toletanæ, qui, ut ex ejus indice quo utimur apparet, plutei xxx vicesimus nonus est. Breviarium Muzarabis hic partem continet, et ab ea titulum habet. In pagina autem ejus nona moderno caractere hæc habetur partim Latino, partim vulgari Hispaniæ sermone : « Hic liber continet sequentia : (b) 3-7 *Missæ de beata Virgine Maria*; *Officium Annuntiationis, mense Decembri* (c) (Mas largo que en el Mozarabe); *Officium in Assumptione Beatæ Mariæ*; *Officium in Nativitate Domini*; *Officium sancti Stephani* (d) (No tiene principio, y otras dos hojas suyas estan atras enquadernadas entre la Missa : *Qui non*. De nuestra Señora). *Officium sancti Joannis evangelistæ*; *Officium Circumcisionis Domini*; *Officium in Capite anni*; *Officium in Apparitione Domini, sive Epiphania* (e) (Y en medio del hay seis hojas, que son de arriba de la Missa 2, ò 3, de nuestra Señora). »

Sequitur ad hæc Latina hæc nota Joannis Baptistæ Perezii, olim bibliothecarii, viri doctissimi ac diligentissimi, quod ex ejus subscriptione manifestum redditur : « Hic liber in magno pretio habendus ; nam septem missas de beata Maria credo esse

(T. I, a pag. 256), binæ nimirum Quirici, et binæ Hildefonsi ad Quiricum ἀποσταται.

(a) Ab auctoribus nos. ris, Morali, lib. xii, cap. 59, Mariana, lib. vi, c. 10.

(b) Prima et secunda Missæ quæ de unit septenario implendo nunc ero, sunt sanctorum Cosmæ et Damiani ab Hildefonso editæ, quarum Cixila meminit supra n. 502. Vidend. cl. Florzicus T. V., pag. 511, n. 44.

(c) Hoc est : *Longius quam in Breviario Mixtarabico.*

(d) Hoc est : *Principium non habet, ac duo alia ejus, folia per errorem ligata suere inter missam : Qui non, etc., Deiparæ Virginis.*

(e) Hoc est : *Inque ejus medio sex folia inserta sunt, quæ ad missam sanctæ Mariæ virginis secundam tertiumve pertinent.*

(f) Quæ missæ nominis acceptio adjungenda est his, quas doctissimus vir Joannes Eona S. R. E. car. post alios collegit, lib. i. *Res. Liturgicæ*, c. 2.

A compositas a D. Hildefonso, primum ex stylo, deinde quia Cixila archiep. Toletanus in Vita D. Hildefonsi ait illum edidisse septem missas de beata Maria. Vocant autem Mozarabes missas, non totum officium, sed quædam quasi (f) præambula, sive ahortationes ad celebrandum tale officium. PEREZ. »

De quo antiquarum rerum, præcipueque sacrarum, curiosos, Divique Hildefonsi devotos, admonere hic opere pretium duximus.

28. Quibus nec ignotum est quid scriptum reliquerit Franciscus Portocarrero societatis Jesu in libro vernaculo de sanctæ Mariæ virginis descensu in ecclesiam Toletanam (Cap. 12), scilicet visam fuisse Wormatiæ a Thoma de Torralba ejusdem societatis in quodam Missali Gothico Juliani Petri manu scriptam missam quandam « compositam ab Isidoro Hispanensi, et modulatam cantu per dominum Hildefonsum præsulem. » Merces tamen has Fuldo Wormatienses, Torralbaque, et qui cum eo habuit Germanicum hocce commercium, Hieronymi Romani de la Higuera, nomina, toto hoc opere proscripserunt volumus jureque tam severe cum iisdem agi, quotiescunque occurrit occasio (et occurrit sæpe) contentimus.

29. *Hymnos*. Meminit Cixila, ut vidimus, *Cantici*, quod Hildefonsus fecerat in Leocadia virginis laudem ; (g) forte ejus qui immixtus fuit in Breviarium Gothicum, vulgo dictum Isidorianum.

30. *Sermones*. Præferunt aliquot Hildefonsi nomen qui ejus non sunt, ut mox dicemus (h). Julianus jam loquitur : « Ulterioris denique partis liber est quartus, versibus proæque concretus, in quo epitaphia et quædam sunt epigrammata æque adnotata. Scripsit autem et alia multa, quæ variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua cæpta, aliqua semiplena reliquit. « Cujus fide affligimus scriptorum, quod continuamus, albo : »

31. *Epitaphia et epigrammata quædam*. Quorum nonnullis gaudere datum posteris esset, si germanam obtulisset poetæ magis pii quam tersi et facundi prolem collectio illa variorum carminum a Juliano (archipresbytero sanctæ Justæ, et Chronici auctore) facta et scholiis explanata, quam Eusticij ejusdem Chronici et Adversariorum, libellique de Erenitariis Ramirezius subjecit (*Paris.*, 1628 *apud Sonnum*). Continet ea collectio carmina sive epigrammata, et epitaphia decem et septem, ex quibus duodecim Hildefonso tribuuntur. Ea nunc ad obrusam examinabimus, quam Hieronymus Romanus de la Higuera, hujus collectionis ut contendimus cæterarumque Julianarum fabularum, sive auctor, sive propola, in historia sua Toletanæ urbis et regni opportune suppeditavit. Is cum historiam hanc scriberet, incidit jam in hæc epigrammata, ut fatetur ipse, lib. xii, cap. 5, sibi opensa a Prædicatorum quodam sociali, necnon et ad se ex Germania trans-

(g) Exstat apud Bivar., in conim. ad Dextrum, p. 545.

(h) Item Florezius (T. V, a. p. 490) ternos, quasi Hildefonsi sint, sermones primus edidit : binos quidem e sæculi xiii, qui ei obtigit Codice de Virginitate sanctæ Mariæ, inscriptos I. *Sermo in diem sanctæ Mariæ*. Incipit : *Exhortatur nos Dominus, etc.* II. *Ejusdem*. Incipit : *Rabbi, Filius Dei sine tempore, etc.* III. e membranaceo Codice Toletano (*Plut.* xv, n. 15) de perpetua Virginitate beatae Mariæ, hoc titulo : *Item sermo de sancta Maria*. Incipit : *Creator omnium et auctor vitæ, etc.* Hæret tamen non nihil. Ac prioris quidem stylus phrasisque, præsertim a num. 4 et deinceps, non multum mihi ab Hildefonsianis distare videntur in cap. 3, 4, 5, de perpetua Virgin. sanctæ Mariæ. Videndum tamen eruditum sane ad sancti Hildefonsi opera dubia monitum in novissima SS. PP. Toletanorum Editione (T. I, a pag. 291).

missa (a). Verba Higuerae vulgaria affiximus. Descripsit quoque ea quae ex his germana et vetora sunt, Ambrosius Morales ex Codice quodam Michaelis Ruizii de Azagra, cujus saepe meminit (b). Hic tamen ea tantum laudat quae sanctum Eugenium auctorem praeserunt, Hildefonsi autem nullum, quod viderim (c). Higuera Hildefonsiana quaedam, sicut et Eugeniiana alia, historice inseruit, quae nobis dux viae erit ad pertingendum quo veritatis vocat amor.

32. Primum quod incipit :

Lucæ sacravit supplex Evantius ædem, etc.

supposititium est, continetque cogitationes omnes quas de sancti Hildefonsi stirpe et cognatione conceperat artifex, indignum ut imputetur sanctissimo viro, a quo omnis mundanae superbiae et arrogantiae fastus abesse debuit. Parentum enim et avorum, et fratrum, atque sororum, meminit. Aviam Blesillam illustri de sanguine Gothorum natam, patrem suum Stephanum, una et Ophilonem materteræ suæ Evantiae conjugem, Athanagildi regis filios fuisse ait. Athanagildum quoque, uti diximus, avum, qui Arianus vixit, nulli pietate secundum, vocat; construxisque ait alterum Eulalie, alterum Justæ martyribus templa. Verbo dicam, Ervigii meminit, qui rex Gothorum inauguratus anno 681 duodecim nempe annis post Hildefonsi obitum, fuit (*Morales, lib. xii, c. 52, in fine et c. 53*) (d). Consequitur scholium Pseudo-Juliani, in quo prius dicta confirmare secundo ac tertio epigrammate, quæ S. Eugenii germana proles sunt, contemdit.

33. Inseruit duo hæc suæ historici Toletani Hieronymus de la Higuera. Aliter tamen in laudata historia, aliter a Pseudo-Juliano contrectata loquuntur. Namque, ut alia omnium parvi ad rem momenti, sesquialistichon hoc :

(a) *Assi lo hállo en un libro antiguo, que me dió el P. Fr. Domingo de Medellin, gran siervo de Dios, y P. Maestro de la orden de S. Domingo, que vive en el monasterio de S. Pedro Martyr de esta ciudad : lo qual fue tomado de unos versos que me truxeron de Alemania con titulo de S. Hildefonso, y dicen de esta manera, etc.*

(b) Tomo II, ante lib. II, sub titulo : *De las ayudas para lo de à qui adelante*, fol. 10, pag. 2, et lib. XII, cap. 34, fol. 147, pag. 2, in fine.

(c) In Toletano certe Ruizii-Azagrae Codice, cujus exemplum ad manum nobis est, nullum exstat poemation Hildefonsi ascriptum neque inscriptum.

(d) Inter Hildefonsi supposititia in novis ima SS. PP. Toletanorum Editione (*T. I, p. 443*).

(e) In prælaudato Toletani Ruizii-Azagrae Codicis exemplo accuratissime a cl. Andrea Marco Burrielio cum autographo collato, omnino legitur : *Sacravi, etc.* atque integre :

Hanc in honore Dei supplex Evantius aulam
Sacravi fabricans hanc in honore Dei.
Hic patrios cineres præciso marmore clausi, etc.

ut in Higuerae Historia Toletana, atque in exemplis Joannis Fonsecae et Ambrosii Moralii a nostro laudatis. Pro horum autem omnium pleniore captu sciendum est in Toletano Ruizii-Azagrae Codice terna poematia, scilicet I Decastichon, elegiacum, inscriptum *Epitaphium Nicolai* [In Toletanis PP., pag. 77, *Nicolao avo*] incipiens : *Quisquis Romulidum, etc.* ;

Hanc in honore Dei supplex Evantius ædem
Sa ravi, fabricans hanc in honore Dei.
Hic patrios cineres præciso marmore clausi ;

quod ita avertit Historia Toletana, necnon exemplum quod nos habemus ex schedis D. Joannis de Fonseca (qui et ipse descripsit ex eo exemplo, quod Ambrosius Morales ex Codice Azagarii exculpit) mutatis in tertiam primæ personæ verbis sic protulit Pseudo-Julianus :

Hanc in honore Dei supplex Evantius ædem
Sacravit fabricans hanc in honore Dei.
Hic patrios cineres præclaro marmore clausit ;

magna hac inter utrumque differentia, quod in priora ac vera forma, Eugenius patrem suum Evantium loqui facit, compellereque Nicolaum parentem in eo versu :

Nicolae genitor, p o te devotio summa est.

B In posteriore autem et adulterata loqui Eugenius fingitur, laudareque Evantium, uti avum fonsan; Nicolaum vero certe ut patrem, quem se ex his verbis exculpisse sensum in subjecto scholio Pseudo-Julianus ostendit (e).

34. Qui autem vera Eugenii corrupit, aut corrupta inventa commentariis aucta edidit, idem sancto Hildefonsi primum hoc falso imputavit carmen, eo quod certissimum nobis est consilio, ut ad Evantiam Hildefonsi materteram et Ophilonem ejus conjugem, Athanagildi regis filium, Toletanorum procerum et Hispaniæ magnatum; ad Evantium vero ejusdem Hildefonsi avunculum Barrosorum, claræ apud eandem Toletum urbem familiæ, origines referret, ut constat ex Pseudo-Juliano subjecto hoc stemmatismo :

C II Ogdoastichon epicum ἀροταίστιχον inscriptum: Item [In Toletanis PP., p. 36, *Domni Evantii*] incipiens : *Nobilis et magno, etc.*, cujus initialis singulorum versuum litteræ faciunt vocem NICHOLAO, finales vero EVANTIUS; ac III denique Decastichon elegiacum inscriptum : Item (*Ut etiam in Toletanis PP., p. 77*) incipiens : *Ecce patet aditus, etc.*; terna, inquam, hæc poematia in prælaudato Ruizii-Azagrae Codice continenter legi, nimirum ab Eugenio Toletano Evantio parenti et Nicolao avo consecrata; in novissima autem PP. Toletanorum Editione, nescio quo jure, disjunguntur; et ἀροταίστιχον sive: *Nobilis et magno, etc.*, habetur in prioro opusculorum Eugenii parte, pag. 36, n. 17; bina vero reliqua : *Quisquis Romulidum, etc.*, et : *Ecce patet aditus, etc.*, in eorundem opusculorum parte altera, pag. 77, nn. 86 et seq. Hæc autem disjunctio longissime a Ruizii-Azagrae Codice recedit, et non parum lectores inturbat. Præterea poematii *Ecce patet aditus, etc.*, versus tertius et bini sequentes in Toletanis PP., pag. 77, ita leguntur :

Hanc in honore Dei supplex Evantius aulam
Sacram fabricans hanc in honore Dei;
Hic patrios cineres præciso marmore clausit;

quæ Pseudo-Juliani Chronico potius quam Ruizii-Azagraensi Codici, ad quem collata Eugenii opuscula dicuntur in eorumdem limine, conveniunt. Mitto spretas metri leges in secundo versu, cum in Ruizii-Azagrae Codice apposite legatur : *Sacravi fabricans, etc.*

EUANTIUS

NICOLAUS ex Bleilla Cindasvinthi genuit

EGGEMUM III, arch. Tolet. (Julian., p. 143, 147)

EVANTIAM, quæ ex Ophione Athanagildi filio peperit (Julian., p. 147)

LUCIAM, quæ ex Stephano Athanagildi regis filio suscepit

EVANTIUM, qui antequam fieret archidiaconus Tol. ex Euphrasia genuit

OPHIONEM. Uirile Toletani. (Julian., p. 147, 148) ex quo

- RECCAREDUS
- VITULUS
- ELLAS
- PRELAGIUS
- VITULUS II.
- WIMFRANUS
- HELEGA
- RODERICUS

EVANTIA nupsit Hilario civitatis Gallo, cui inscriptum est carmen Venantii Fortunati quod incipit: *Omnes nos manet*, etc., apud Julianum, p. 147.

STAGIA Theodato Arverno nupsit, ex quibus natus sanctus Bonitus Arverneus episcopus (Julian., p. 133).

HILDEFONSUM episc. Toletan. (Julian., p. 143, 147).

NICOLAUM Barrosorum progenitorem (Julian., p. 146; Luitp., Adv., 140, alias 123).

GUTRANUS RODERICI, sub comite Ferdinando Gundisalvi Castella: comite, qui Guterius ex conjugæ suæ Roderici Arnulphi filia procreavit Quirinorum Toleti urbis familiam, qui Rodericus ipse etiam ex Ophione et Athanagildo veniebat, ut sibi monet idem Pseudo-Julianus (In Chron. num. 579). Alia est hæc Quirinorum [Valgo, Chirinos] familia, cui obtrudere voluit, regiam Gothorum propaginem ei appingens.

35. Arbor hæc e cerebro auctoris hujus collectionis germinavit, ramis suis latissime luxurians, quæ, quo tempore formabatur ab eodem (si Deo placet) Historia Toletana, intra brevem hanc, neque ambitiosam sane

A pompam, quam stemmatismus alter hic subjectus præsefert, se continebat; atque eam quidem, a primigenia exorbitantem, seu potius ei contrariam:

NICOLAUS, qui subscripsit concilii Tolet. III.

EVANTIUS comes Scantiarum Cindasvinthi regis, qui ex Bleilla genuit

EVANTIUM III. arch. Toletanum

LUCIAM, quæ ex Stephano procreavit
SANCTUM HILDEFONSUM episc. Toletanum.

EVANTIUM comitem.

CARILONAM Cindasvinthi regis uxorem.

36. Primam ergo Hildefonsini stemmatis descriptionem carmine illo primo (a), scholiisque ad eum subjectis contentam, pro nothis et mendacibus; carmina autem duo, secundum nempe ac tertium (b) Eugenio ascripta, pro legitimis et germanis ævi illius reliquiis, lector, habeto.

37. Quartum ordine carmen, sive Hildefonsi secundum, de hospitali domo a Stephano et Lucia parentibus ædificata, quod incipit:

Luce cum Stephano genitrix, sed avunculus illam...

(a) Nimirum quod incipit: *Luce sacravit supplex Evantius edem*, etc., quo de supra, n. 32.

(b) Nimirum quæ incipiunt: *Ecce patent aditus*, etc., et *Sparge rosas, lector*, etc., quæ Eugenio proculdubio sunt, habenturque in Ruizio-Azagrensi Codice; et in novissima SS. PP. Toletanorum Editione nn. 87, 88, pagg. 77 seq.

(c) *Æque mihi suspectum videtur ac prius illud Luce sacravit*, etc., quanquam nihil absoni aut absurdum contineat. Hæret SS. PP. Toletanorum Editionis curator in Not. t. I, p. 443.

(d) Venantii nimirum Fortunati Epitaphium Hilarii presbyteri, quod exstat lib. IV, n. 12. Lepida autem præ aliis est postremi ejus epigrammatis distincti metamorphosis, quod Pseudo-Julianus Toletanæ

B germanum illius, quem ostendat, esse videtur; adduciturque ab auctore Historiæ Toletanæ tanquam ad se ex Germania cum aliis remissum, non ut partem collectionis Juliani, quam ut architectaretur mundum ei in mentem venerat (c).

38. Prætermisso quinto, quod Venantius Fortunatus idoneum, in quo *Evantiæ* nomine collector abuteretur, suppeditavit, quodque miris modis truncatum in hoc habemus systemate, de quo alio loco arguemus incautum scriptorem (d), sextum carmen pro

Quirinorum (Chirinos) genti, quæ in ejusdem Chronico, n. 579, egerat, gratificaturus, ita sistit in collectione carminum, pag. 147:

Funeris officio lacrymas Evantia cerno
Consulti hæc cernere, etc.

quasi Chirus hic, sive Quirinus, aut Chirinus, gener esset Evantiæ, cum ex epigrammate constet hunc Hilarium appellatum fuisse, qui rapta, ut ibidem legitur, conjugæ, ad clericalem militiam transiit et presbyter ordinatus fuit. Apud Venantium sic legitur:

Funeris officio lacrymans Evantia chara
Consulti hæc genere, etc.

Helladii Toletani præsulis sepulcro, verum est antiquitatis monumentum; id tamen ab eo, quod fuit scriptiois Toletanz historie, cui insertum habe-

mus (*Lib. xii*), tempore non parum declinasse inter collectoris manusprehenditur. Utrumque dabimus, ac diversitatem notabimus.

39. Ex historia Toletana.

Præsulis Helladii tomba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti rector fuit hic dum degit in aula,
Ex monachoque abbas Agaliensis erat.
Hinc Toletanam rapitur violenter ad urbem
Confectus senio, sed pietate vigena.
Corporis exuvias martyr Leocadia cepit.
Ista domus reges pontificesque capit.
Unde die extremo surgit redivivus ad auras,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
Hildefonsus ego, quem fecerat ille ministrum,
Persolvi sancto carmina pauca seni.

40. Quæ insurgunt Italico caractere, ea sunt in quibus alterum discrepare ab altero observari debet. Integrum distichon de Helladii ætate novit unus collector. Quod autem nota, seu potius risu dignum iudicamus, rectoris nomen et munus est in lectoris mutata, quarto nempe carminis illo versu

Ex monacho lector Agaliensis erat.

Nam in tertio, quin scribere is voluerit rector, erroremque typorum esse minime dubitamus. At ex monacho lectorem Agaliensem factum Helladium fuisse, credi eundem collectorem voluisse, huius affixum scholion palam facit, siquidem hoc lectoris officium apud Benedictinos idem esse cum arcarii aut economi, idque ex Isidoro in libro de Officiis constare ait. Sed impostura est quæ veræ sit lectioni. Rector enim pro abbate apud eundem Hildefonsum significare consuevit (ut in Justo, cap. 8); lectoris autem pro arcario aut economo, neque Isidorus in libro de Officiis, neque alius, credo, aliquis mentionem habuit. Equidem insani esset hominis memorare Helladium arcæ, non autem toti monasterio præpositum fuisse (a).

41. Septimum pro Eugenii sepulcro factum germanum videtur Hildefonsi, quantumvis Morali invisum, agnovitque purus adhuc labis Toletanus historicus. Nec adeo totum germanum dicimus, sed qua parte ab eodem historico uti tale agnium olim fuit. Tetrastichon ille vocat, quod octastichon apud collectorem apparuit (b): quare secundum et quartum disticha vix in censum aliorum duorum retulerim (c).

42. Octavum pro sanctis Leandro et Massone metropolitanis Hispalensi et Emeritensi. Nonum de sancto Fulgentio. Decimum de sancto Isidoro. Undecimum de sancta Florentina. Duodecimum de sancta Leocadia martyre Toletana, pro supposititiis habeo.

43. De carmine decimo tertio, quod incipit :

Cruz hæc alma gerit geminarum corpora fratrum,

hor est de Leandro, Isidoro, et Florentina eadem sepultura comittis, neque Hildefonsi, nec alterius antiqui esse, qua forma apud collectorem apparuit, ab ea quæ ex Codice Nicolai Fabri propria forma fuit non parum diversa, diximus jam, cum de Fulgentii rebus ageremus.

44. Decimo quarto tandem factum videtur ut si quæ alijs præsitâ, hunc demum venientes omnem

(a) Hoc carmen quale in Higuera Historia Toletana legitur, « verum esse antiquitatis monumentum » existimat noster; cui adstipulatur SS. PP. Toletanorum Editionis curator (*T. I, pag. 444, in not.*). Vel integrum, parum mihi arridet.

(b) Exstat quoque in notis Ramirezii ad Luitprandum, pag. 330.

(c) Nimirum quod incipit: *Præsulis Eugenii, etc.* interpolatum noster, SS. PP. Toletanorum Editionis curator, « dimidia » sui « parte confectum » et spu-

Ex Collectione Juliani.

Præsulis Helladii tomba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti lector fuit hic dum degit in aula,
Ex monacho lector Agaliensis erat.
Hinc Toletanam rapitur violenter ad urbem
Confectus senio, sed pietate vigena.
Corporis exuvias martyr Leocadia cepit.
Ista domus reges pontificesque capit.
Unde die extrema surgit redivivus ad auras,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
Jamque octoginta senior transegerat annos
Gloria pontificum, fax æmulo Del.
Hildefonsus ego, quem fecerat ille ministrum
Persolvi sancto qualiacunque seni.

B fidem, qui ratione utuntur, abrogarent. Eo enim direxit mentem confictor carminis ut sanctum Bonitum episcopum Arvernensem, cui sicut et Hildefonso Deipara Maria cappam miri candoris apprensens ei donasse dicitur, ex eadem qua Hildefonsus gente et familia, hoc est Ophilonis et Evantii sancti Hildefonsi materteræ, nepotem fuisse. Forsan ut cappæ celestis a Deipara virgine semel Hildefonso concessæ donum, si quidem in altero repetendum fuit, de familia tamen, quæ est lex fideicommissorum, non exiret. Constat quidem ex Boniti Actorum historia ab æquali conscripta (d), Theodato et Syagrio parentibus editum eum fuisse « e senatu Romano duntaxat nobili prosapia, » ut illius anonymi utar verbis. Quæ quantum distent a Gothica stirpe, et Athanagildo rege Gothorum proavo, nullus non videt. Et nonne ridiculum est ac demens, ut Hildefonsum credamus, Syagriæ sororis matruelis nomine hos versus pangen-tem, ob prænuntiatam olim Bonito, dum adhuc in ventre matris esset, a sacerdote quodam sanctitatem, hæc inter alia concepisse :

Mira canunt puero sæclis volventibus ævi
Eventura. Deus sospitet ista mihi.

Femineo levi sexui facile id concederemus, gravissimo ac prudentissimo Hildefonso minime possumus. Neque stetit hic de Bonito fingendi licentia. Ille enim ipse, qui apud Julianum in scholio isto, cum a Virgine Dei genitrice vestem accepit Arvernorum erat episcopus; Toletanus idem episcopus, non Arvernorum, sed patria duntaxat Arvernus, apud eundem Julianum (*Num. 440, 441, 442*), necnon et Luitprandum in Pseudo-Chronicis suis (*Ad an. 859*) publicatur. Hæc tamen huius loci propria non sunt, sed ejus quo Julianus legitimitatis causam dicit (e).

45. Præter hæc attributa Hildefonso a Juliano encomiaste, duo alia exstant opuscula, quorum is non fuit recordatus forte quod non justa opera sed veluti additiones essent, ut revera sunt scilicet :

D 46. Libellus *De Viris illustribus*, alias *De Scripturis ecclesiasticis*, sive additio ad ejusdem argumenti librum sancti Isidori. Cujus in præfatione ipse se prodit auctor, successorum se alterius Eugenii in sede gloriosa Toletanz urbis referens. Sequitur tamen animadversione isthæc ampliatio dignissima : « Quam (inquit) non ex hominum numero gloriosam dico, cum hanc etiam gloriosorum illustret presentia principum; sed ex hoc quod coram timentibus Do-

rium censet (*P. 1, pag. 444*). Mihi omnino suspectum videtur, atque

Esse resecandum, ne pars sincera trabatur.

(d) Apud Surium et Bollandum, 15 Januarii. Non Franciscum Lanovium (*De SS. Franciæ Cancellariis*).

(e) Nimirum in Fictitiarum Historiarum censura passim, præcipue vero lib. II, c. 4, § 6 seqq. ad 9.

minum iniquis atque justis habetur locus terribilis, A
omnique veneratione sublimis. Id propter exhibitam
sibi ea in ecclesia, sive Leocadiæ martyris, sive Dei-
paræ Mariæ, præsentiam dubio procul inuicem tan-
tum ait. Unde colligas libellum hunc post alteram ex
duabus his apparitionibus, hoc est sub vitæ finem,
exaratum ab eo fuisse. Qui quidem editus est, atque
edi semper solet, cum laudato sancti Isidori libello.
Mss. ejus exempla habuere Romæ Cæsar cardinalis
Baronius et Alphonsus Ciaconius, apud quos vidit
Arnoldus Union (a). Cajetanus item habuit ex bi-
bliotheca Casinensis; qui et refert (*In Vitis trium*, etc.,
p. 140) in Vaticana, sine auctoris tamen nominæ, re-
periri. Andreas quoque Resendius aliud penes se ha-
buit (*Epist. ad Quevedam*, p. 224) (b).

47. Supplementum item seu continuationem Chro-
nici ejusdem sancti Isidori usque ad sua tempora,
deinde edidit cum Lucæ Tudensis Chronico Francis-
cus Schotus Andræ frater, hujus operæ succenturi-
atus in publicanis Hispaniæ, ut vocant, illustrate aucto-
ribus (*Vol. IV*). Lucas enim Tudensis Ecclesiæ
episcopus Berengariæ reginæ jussu scripturus mundi
Chronicon jecit pro fundamento hujus operis id quod
ab Isidoro scriptum noverat. Est quidem aliquanto
diversum hæc quoque Lucæ Tudensis pro Isidoriano nobis
dedit, ab eo quod vulgò ei tributum circumfertur.
Sed aliqua de hoc diximus, cum in Isidoro versare-
mur. Differunt quoque hæc duo in conclusione; nam
Isidorianum vulgare Heraclii quintum annum, ac
Sisebuti quartum, hoc est, ætatem 654, non prætergre-
ditur; Tudensis autem alterum Sisebuti reliqua et
qui post eum regnavit, Svinthilæ totum imperii ac
vitæ tempus adj. cit. De qua differentia quid sentien-
dum sit non facile dixerim. Plane huic existimato a
se Isidori Chronico hucusque pertingenti, quod duo-
bus ipse Lucas divisit libris, tertium appensurus; in-
cipere hinc ait « Continuationem Chronicorum beati
Isidori per beatum Hildefonsum episcopum Toleta-
norum compositam. » Isthæc ab initio Sisenandi us-
que ad Reccesvinthi mortem extenditur.

48. At si revera Hildefonsi est aliqua ex parte
(quod non alia quam Lucæ ejusdem Tudensis aucto-
ritate affirmare possumus), certe plura sunt novæ et
aliene manus antiquis consuta, quæ Hildefonsi non
esse pro comperto habemus, utpote primo Macho-
meti pseudo-propheta in Hispanias adventum et præ-
dicationem, ejusdemque expulsionem sancti Isidori
opera. Hoc enim præterquam quod insipidum esse
figmentum loco suo demonstravimus, minime Isi-
dorus ipse tacuisset in Chronico, aut Gothorum hi-
storia, quorum illud ad annum 616, hæc vero usque
ad 626, quos quidem tempus huic anili fabulæ Ma-
chometi in Hispanias expeditioni præscriptum jam
præcesserat. Nam quod apud eundem Lucam Tuden-
sem libri primi fine, et intra cancellos, ut significa-
tur, laudati Chronici Isidoriani, ad ætatem 653, lega-
tur Sisebuti tempore Machometum ab Hispania tur-
piter fugatum, in Africa nequitiam nefariæ legis
stultis populis prædicasse, ejusdem commatis est
cum Hildefonsini assumptis ejusdem Tudensis,
sive alterius, rumores vulgi, non veras hujus perversi
hominis historias, secuti. Nec aliter hi censebunt de
hæc additione, qui perpetuo exercitam Ecclesiæ To-
letanæ super alias primatiales dignitates, tanquam
Palladium Hispaniæ quoddam, tenentur. Hic enim
abserte enuntiatum legitur Hispani sanctum Isido-
rum primatiæ dignitate floruisse (c).

49. Paria sunt commenta quæ adjunguntur de

(a) Refert ipse in Ligno vitæ, lib. v, cap. 63.

(b) Habetur in bibliotheca Escorialensi (*Diagramm.*
et. plut. iv, n. 23) atque apud Florentiam (*T. V, a*
pag. 475).

(c) Eadem de hæc Chronicorum continuatione sen-
tit SS. PP. Toletanorum Editionis curator, in Mo-
tu eidem præfixo (*T. I, pag. 435*). Habetur tamen
in Escorialensi Codice (*Lit. b, plut. 1, n. 9*) hoc titu-

corruptis ab Avicenna sancti doctoris *De medicis Arte*
libris, translata ob apostasiam Theodisclii ab Hispa-
lensi Toletanam in ecclesiam primatiali sede, et ob-
tento per Cindasvinthum a Romano pontifice privi-
legio, ut secundum beneplacitum Hispanorum ponti-
ficum primatiæ ista dignitas vel Hispali, vel Toleti,
esset, quam idem rex Toletanæ adjudicavit; cujus
rei tam seriæ, et quæ ex beneplacito, uti dicitur,
pontificum Hispanorum, simul intelligo congregato-
rum, expediti debuit, ne minima quidem nota aut
vestigium in Cindasvinthi et Reccesvinthi, necnon
Wambanis, et successorum, conciliis Toletanis re-
lieta est.

50. Demum Hildefonsus moriens decimo octavo
Reccesvinthi regis anno, ut vidimus (i) est 666) nisi
Pythagorica usus aliqua metempsychosi, minime po-
tuit additionem hanc Reccesvinthi obitus relatione
concludere, quod Tudensis credidit. Hanc enim se-
quitur hæc hujus auctoris nota: « Hucusque beatus
scripsit Hildefonsus, etc. » Aliter Rodericus Toleta-
nus, cujus hæc re super verba corruptissima sunt in
vulgatis Editionibus (*Hisp. illust. t. II, p. 52*): « Et
cum beatus Isidorus scripsisset Gothorum originem
usque ad annum quintum regis Svinthilæ, S. Hilde-
fonsus scripsit tempora Gothorum, Alanorum, Van-
dalorum et Suevorum, a quinto anno Svinthilæ us-
que ad octavum decimum Reccesvinthi, (d) [at Isi-
dorus junior, qui a principio mundi incipit Chronica
usque ad octavum decimum Reccesvinthi] annum
fideliter prosecutus, et usque ad destructionem Hi-
spaniæ per Arabes ipse scripsit. » Quæ ita corrigenda
esse censeo: « Et cum beatus Isidorus scripsisset
Gothorum, Alanorum, Vandalorum et Suevorum,
originem usque ad annum quintum regis Svinthilæ,
sanctus Hildefonsus scripsit Gothorum tempora a
quinto anno Svinthilæ usque ad octavum decimum
Reccesvinthi annum; et Isidorus junior prosecutus
usque ad destructionem Hispaniæ per Arabes ipse
scripsit. » Quæ sic lecta recto currere talo, aliter
sibi non constare nemo non videt. Hæc nos de hæc
Editione habuimus dicere: quam quidem admittunt
præter laudatos episcopus Toletanum ac Tudensem
Historiæ generalis auctorem, Joannem Ægidium Zamorensis,
in fragmentis suis mss., Joannes Gerundensis in prologo Anacephalæosis Hispaniæ; qui cum
de ejus historiographis tractat, addidisse ait Isido-
riano operi de Gothorum successibus aliqua Hilde-
fonsum Toletanum et Sulpicium. Qui emendandus
est, ut pro Sulpicio Julianum, sive Isidorum junio-
rem scripsisse credendus sit. Alii hoc totum quod sub
Hildefonsi nomine sese venditat, Lucæ Tudensi at-
tribuunt, quorum e numero est Laurentius de Pa-
dilla, in Vita sancti Isidori (*In opere de los Santos de*
España).

51. Ad officium, seu libros ecclesiasticos, Isidoriani,
ut vocant, ritus, Breviarium scilicet ac Missale, non-
nulla contulisse Hildefonsum inde colligere possumus,
quod in epistola synodali quam ad Hispaniarum epi-
scopos Francofordiensi concilio sub Carolo magno
habiti Patres undique eo collecti pro damnanda hæ-
resi Felicis Urgellitani atque Elipandi Toletani an-
fistitum muncupavere, allegatis ab eodem Elipando
pro se in libello fidei suæ ad Carolum eundem mag-
num directio sanctorum Eugenii, Hildefonsi, atque
Juliani testimoniis, sic reponitur: « Sequitur in eodem
libello vestro: Item prædecessores nostri Eugenius,
Hildefonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites, in
suis dogmatibus ita dixerunt in missa de Cœna Do-

lo: *Beati Hildefonsi episcopi Toletani continua-
tio Historiæ Gothorum a temporibus Sisenandi ad*
Reccesvinthum.

(d) Quæ sic leguntur intra ansulas, deesse in Mss.
Scotus adnotavit in margine suæ Editionis Franco-
furtensis. Similiter errat historia generalis, u parte,
cap. 50, et Joannes Ægidius Zamorensis ms. verbis
Roderici corrupt is usus.

mini: Qui per adoptivi hominis passionem, etc. » Sequuntur testimonium unum atque alterum ex hac missa, et ex alia de Ascensione Domini, quibus adiungitur: « Et cetera quae ex parentum vestrorum dietis prorsus, ut manifestum sit quales habeatis parentes, et ut notum sit omnibus unde vos traditi sitis in manus infidelium. »

52. Injuria exprimentur (a) calamitate captivitatibus, tanquam poenam falsae doctrinae ab antiquis Patribus, qui vere sanctissimi et catholicissimi fuere, tradita; quos data opera tuetur Baronius (*Tom IX, ad. ann. 794, c. n. 6*) ab impressione hac synodalis censura in tales Hispaniae doctores, una tantum fide Elipandiorum doctrina abutentis, tam acriter facta. Id quod censendum pariformiter est de iis quae adiungunt Francofordienses Patres: « Et melius est testimonio Dei Patris credere de suo Filio, quam Hildefonsi vestri, qui tales vobis composuit preces in missarum solenniis, quales universalis et sancta Dei non habet Ecclesia. Nec vos in illis exaudiri putamus. Et si Hildefonsus vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit, noster vero Gregorius pontifex Romane sedis, et clarissimus toto orbe doctor, in suis orationibus semper eum Unigenitum nominare non dubitavit. » Quibus quod æquum fuit Baronius et alii e nostratibus responderunt, aliis sancti præsertim Hildefonsi nostri laudatis testimoniis, quæ adoptionem carnis eo modo quo Elipandus sentiebat, et Francofordienses Patres intellexere, ab ejus mente doctrinaque omnino excludunt. Quæ cum Elipandus sæculo suo, hoc est sequenti, in styllum venerit, retractanda erunt. Interim enim adduximus eo consilio tantum, ut ostenderemus Hildefonsum in Rituales et ecclesiasticos libros non nihil opere contulisse.

53. His tamen quæ vere ei tribuuntur adiungit nostra ætas quedam alia, quæ vel nec ejus nec ætatis unquam fuere, vel nulla congrua ratione ejus esse accipere possumus. Franciscus quidem Fevardentinus Galbus ordinis Minorum, ecclesiasticæ totius historie sacrarumque disciplinarum peritissimus, merito suo pietatis doctrinaeque a magno Baronio laudatus (*Ubi supra, ad ann. 794, n. 10*) superiore sæculo Parisiis edidit anno 1576, e Nivelii officina, sancto Hildefonso ascriptos, primo librum *contra eos qui disputant de perpetua virginitate sanctæ Mariæ, et de ejus parturitione*; 2º *homiliam contra eos qui mendose affirmant Mariam virginem contra legem Domini peperisse*; 3º *sermões sex de Assumptione beatæ Mariæ*; 4º *sermōnem duplicem in Nativitate beatæ Mariæ*; 5º *sermōnem de ejusdem Purificatione*. Quod opusculum editum quoque inter veterum patrum opera habemus (*Vol. IX.*)

54. Nec non Petrus de Alba et Astorga ejusdem Franciscanorum ordinis, Hispanus, in magno opere a se tantum initiato, Bibliothecæ virginialis, hoc est, eorum auctorum collectione, qui peculiariter in laudem Deparæ matris opera scripsere, *Coronam beatæ Mariæ virginis* Hildefonsi nomine in lucem edidit (b). Pseudo-Julianus quoque Vitam sancti Eugenii decessoris sui, hoc est junioris, scripsisse eum credi voluit (c). Nuper vir doctissimus Joannes Mabillonius Benedictinus *Revelationem* quamdam Hildefonso cuidam Hispano episcopo tributam, una cum disseratione *De pane eucharistico azymo et fermentato*, Parisiis, anno 1674 in locum emissa, publicavit. Quæ omnia singillatim absque ulla verisimilitudine ascribi ei, aut ejus esse credi, jam persuadere contendam.

55. Certe, ut ordine agamus, eaque præstruamus quæ legitimi atem comprobare videntur, librum *Contra eos qui disputant de perpetua virginitate sanctæ Mariæ, et de ejus parturitione*, omnino pro Hildefonsi commen-

tario agnovit Vincentius Bellocensis episcopus, lib. vii *Speculi Histor.*, cap. 120. Necnon et Michael Alphonsus Carranza Carmelita Valentinus, is qui libros *De virginitate perpetua beatæ Mariæ* jam laudatos in lucem primus edidit, in eo tractatu quo de eodem mysterio neophytum instruere voluit, superiores junxit, aliquo exinde utitur Hildefonso ascripto testimonio. Ac præsto est huic sufficiens judicio historia, quæ scripto isti porrexisse occasionem dicitur. Rodericus enim Toletanus, lib. ii, cap. ultimo, hæc ait: *Hujus tempore cum Helvidius et Pelagius (Pro Jovinianus) a Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes, beatus Hildefonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispaniis confusos abegit.* Deinde narrat beatæ Mariæ factam ei apparitionem, et gratias habitas ob defensam ejus virginitatem.

56. Sed plura et graviora sunt argumenta quibus persuademur quominus librum hunc in album Hildefonsianorum operum admittamus. Primum et masculum quidem ex stylo est, quæ vera et germana doctissimorum judicio auctoris censetur sui nota. Vera enim sermo is, quo Hildefonsus utitur in opere *De virginitate*, quod indubitate ejus est, tam distat ab illo alterius libelli adversus disputatores editi, ut mirari subeant homines eruditissimos nunquam hujus differentia sensum ad animi sui examen reducere. Illius quidem stylus characterem ejus ætatis, et gothicæ Latinitatis, qua vixit et qua imbutus fuit Hildefonsus, præsertim manifestissimum: nempè Latine orationis jam declinantis ad vulgatum et scabrositatem genus quoddam, longæ et ætatis ab antiqua veræque Romane dictionis puritate ac simplicitate. Hoc genus, scilicet quod verbus aut insolentibus ad improprie usurpatisque modis delectantibus phrasibus horret, dicioneque insuaviori, numeroque non tam instructura totius, quod oportebat, orationis servat, quæque exitum periodi cuiusque laboriosa anxietate compingit. Verbis consoniis, aut certe ejusdem nature et generis nisi orationes cadant, mutuoque respondeant, sermo frigescere, ac sine lumbis esse, prorsusque *avæphuos*, creditur.

57. Accedit affectata etiam verborum congeries, inopsque, ut sic dicam, copia, cuius negotium in eorum totum fuit positum, ut circumloquendo anxiam molitione quidquid perviam esset ac simplex dictuque facile verborum cumulus involveret. Hæc istius ævi eloquentiæ characterismus fuit, quo Hildefonsus, et patres fere omnes in Hispania maxime usi sunt. Evum nos, non homines, carpimus. At vero ductum libelli *Adversus disputatores* nulla affectatio, sed forma illa simplex et aperta dicendi quæ apud alias gentes et inferioris sæculi scriptores invaluit, eaque per paucos verbus insolentioribus aspera comitatur.

58. Sed ne hujus argumenti pondus intimatio hæc generalis extenuet, age, videamus singularia ista in exemplis clara. Primo loco verba ex libello *De Virginitate* parum Latina, Latineve usurpata, hæc notamus *connectatio pro copula*, ut credimus; *salutissimus; fetosa pro feta* (quod sancti Isidori exemplo in quodam hymno dixi); *rememoratus*, quasi recordatus, aut reminiscens; *inconstabilis; tantumdem pro tantum; ducere pro ducere; vetustatus*, quasi antiquitas; *plausibilis pro libens; audientia pro audiendi sensu; monitiones pro monitionibus; almificus*, pro sanctificans; *impudoratus* pro eo qui pudore caret, quem Isidorus in glossis *expudoratum* dixit; *evadens* passive pro evadibili; *implenitudo et impromptissimus* haud negant hic plenitudinem aut promptitudinem; aliaque.

59. Sequuntur affectata dicta et redundanter, *Quid*

(a) Viadicavimus nos olim sanctum Hildefonsum ab ea libe, qua iniustus fuerat a Patribus concilii Francofordiænsis, a Felice et Elipando per errorem facti deceptis (Vide tom. II *Collect. mat. concil. Hisp.*, pag. 623, 670). CARD. DE ACURRE.

(b) In explicatione epigrammæ Hildefonsi de Eugenio, seu in Collectione var. carm., pag. 150.

(c) Hanc Eugenii Vitam in gratiam Toletani populi scripsisse Hildefonsus a Pseudo-Juliano dicitur.

copiosa frugis infamis? (nam sic malo quam *jugis*) *audientiae tuae intulisse*; de Anna prophetissa ait: *Comitatu conjugis non longava, duodecies septies viduitatis annositate longinqua et obsecrationibus opulenta*. Item: *Licet ego non explicaverim omnes talium et tantorum innumeris et innominabiliter existentes veridicos testes, etc. Stellam novo nativitate exordio, novo processione apparatu prolatam*. Hæc notatu digniora sunt, quibus parla respersa alia per integrum librum facile quivis observabit. Quæ quidem omnia hucusque dico: a volui, ut styli hoc genus, quæ illius temporis elegantia fuit, divo nostro, istius operis fabro, consignarem. Quod piorum omnium venia dictum sit, virique sanctissimi, cujus hæc vel impolita sermonis vestigia relegens avido ore pronus exoscoler. Plane in opusculo altero adversus eos qui disputarent de Mariæ parturitione, diversa omnia: genus scriptionis prorsus alterum, oratio liquidior et simplicior, vix ullum quod offendat aures verbum, nulla omnino affectatio aut circumducendi res, aut versus pariformiter absolventi.

60. Secundo, movet hujus operis apud Julianum aliorum descriptorem silentium. Vix enim credibile est adeo sedulum et curiosum recensitorem librorum, quos quidem absolutos et integros reliquisset, nostri Hildefonsi, absolutum hunc et integrum, in eoque periclitantis in beatam Virginem pietatis articulo emissum ignorasse aut prætermisisse. Unum enim laudat is libellum De Virginitate S. Mariæ contra tres infideles, qui manifestissime alius ille est et ab hoc diversus. Nec Isidorus Pacensis divagatur ab isto unico opere, laudans eum quem « de virginitate nostræ Domine Mariæ semper virginis nitido polioque eloquid, ordine synonymo (vide quod eloquatur perflorantem libellum. » Pelagius in *Opusculis*, aut Sebastianus Salmanticensis multum aliud opus cognitum dixeris: quo scilicet meruit sanctissimus doctor capæ celestis Marianum deppim; quam ad quæ contulit (verba ejus audis) adtersus hæresarchas Helvidium atque Jovinianum, » qui vere hostes sunt ab Hildefonso sibi in eo, quem unicum contendimus, ejusdem esse librum, ad concertationis exercitacionem propositi. Quibus iisdem notis deprehenduntur haud quidem ad aliud opus eidem Hildefonso scribens Quiricus (a), necnon et Hermannus monachus ad Laudunensem episcopum directis (b) litteris respexisse.

61. Tertio, Hildefonsumne tam peregrinum existimabimus hærentemve in dimetiendo carmine, cujus artis tam studiosus nobis a Juliano describitur, cui hæc exciderint? « Hinc est sane quod Ecclesia ex auctoritate sanctorum Patrum, canit de nativitate ejus (Christi Domini), et gaudium matris habet cum virginitatis pudore, ubi alii quam egregii viri emendaverunt, cum virginitatis honore. » Agnoscis versum ex Paschalis operis Sedulii secundo libro, nempe illius hymni quem sanctæ Dei genitrici Ecclesia canit: *Salve, sancta parens, etc.* Versus hic est, nec aliter constare potest:

Gaudia matris habens cum virginitatis honore.

Qui ergo dicemus de illo vitio? an existimasse auctorem qui carmine utitur hanc labem apud Sedulium ipsum contractam, an secus? Utrum videbitur, absurdum dixeris. Plane Hildefonso artis non ignaro poetica, sedere non potuit, lapsum fuisse adeo turpiter Sedulium.

62. Rursus e contrario, quis prudens et sanus credit ab Ecclesia, hoc est universo Christiano orbe tot litteris ac disciplinis præstantium virorum, sive vi-

(a) In epistola illa apud d'Acherium 1, tomo I Spicil., pag. 308.

(b) Legitur apud Cajetanum laudato loco, et apud Mabillonium laudato item volum. II Act. SS. Bened., pag. 520.

(c) In observationibus de quibusdam Hildefonsi

tiatum, sive viliosum susceptum in usus suos hunc versum: eo quidem tempore quo nondum extincta erant, vel in Hispania ipsa, poetice artis lumina? Præterea quod Ecclesiam dixerit ex auctoritate SS. Patrum hunc hymnum seu hymni versum canere: si loquatur Hildefonsus, de eo Ecclesie ritu, et psallendi consuetudine locutus videri debet, quæ ex constitutione duorum Toletanorum quarti et quinti conciliorum, tam in Hispania quam in Narbonensi provincia Gothorum ditiois (unde ii quos improbase liber dicitur hæretici venerere) constanter viguit, non de ecclesiastici officii nempe Romani extra eos limites vulgata forma. Atqui in Gothico Missali libro nunquam fuit iste Sedulii receptus hymnus.

63. Quarto, hunc librum de quo loquimur non Hildefonsi, sed Paschasis Ratherti Corbeiensis abbatis, qui sub Ludovico Pio vixit, partum esse, Joannes Mabillonius et Lucas d'Acherius Benedictini, sæpe jam præconio solidæ virtutis a nobis excepti, certissimis alter ut putat (c) argumentis, conjecturis alter (d) usus, contendunt. Orta nempe fuit Ratherti tempore in Germanie partibus nova sententia de modo nativitate Christi Salvatoris ex utero Deiparæ Virginis, « dogmatizans Christi infantiam per virginalis januam vulvæ, humane nativitate verum non habuisse ortum; sed monstruose de secreto ventris incerto tramite luminis in auras exiisse: quod non est nasci, sed erumpi, » ut Ratramnus inquit, Corbeiensis et ipse monachus Ratherto æqualis in libro *De eo quod Christus ex Virgine natus* contra ita sentientes elucubrato, et a Luca d'Acherio primo Spicilegii sui volumine in lucem edito (Pag. 318). Adversus hunc Ratramni librum, sive alium alterius qui virginitatem quidem assererat Mariæ in partu cum catholicis, sed male interpretabatur, « id ipsum, quod confiteretur negans, » dum diceret « eam communi lege naturæ præparam filium edidisse: » quæ verba ejus sunt opusculi nostri, cui insistimus, auctor calamum strinxit.

64. Descriptum hunc in bibliothecæ Corbeiensis apographis Mabillonius vidit cum hac inscriptione (e): « Venerabili matronæ Christi una cum sacris virginibus Vesona (legendum *Suessona* Mabillonius existimat) monastice degentibus P. R. monachorum omnium peripsema. Questionem, charissimæ, de partu B. Mariæ Virginis mihi nuper altatam vobis persolvere decrevi, quoniam vos eam plurimum amare non ambigo: ut ex hoc sciat, quantum vos diligam longe diu ab utero vester alumnus, multo jam senio confectus. » Grandioribus nempe his in litteris P. R. Paschasis Ratherti nomen latere Mabillonius certe judicat. Imo d'Acherius ait binos ejusdem bibliothecæ Corbeiensis Codices mss. Paschasis Ratherti nomen præfixum habere. Extra vero rem concertationis cum hæreticis, quod volunt hi quibus Hildefonsus videtur auctor, librum consistere, inde is colligit, quod fratres, non hostes in eo impetantur. Verba ejus audis ex eadem præfatione: « Sed quia quorundam nunc fratrum rursus impudica quasi percunctando laborat temeritas: decrevi ad vos, matronæ Christi, de his scribere, quæ ipsi curiosius (verbum attende) contra ejus pudicitiam, quam religiosius conantur explorare. » Sed quæ sequuntur infra, extra controversiam ponunt, opere isto, non Hildefonsi, sed Paschasis, sive alterius (ut nos interim hoc demus refragantibus huic posteriori de Paschasio auctore judicio) impeti ac refutari Ratramnum ejusque istum *De eo quod Christus ex Virgine natus est* d'Acherianum librum. Quod manifestissime ex his utriusque similibus notis et sententia constat.

scriptis tom. II de Actis SS. Benedictin., pag. 519, et in præfatione partis II sæculi III.

(d) In præfatione ad lectorem primi tomi *Spicilegii*.

(e) Edidit eam d'Acherius in Iudata præfatione ad lectorem tomi I Spicil.

65. Prioris illius *De parturitione, sive adversus eos qui disputant*, etc., hæc sunt: « Dicunt enim non alter B. Virginem Mariam parere potuisse, neque aliter debuisset, quam communi lege naturæ, et sicut mos est omnium feminarum, ut vera nativitas Christi dici possit; alias autem, inquit, si non ita natus est ut cæteri nascuntur infantes, vera nativitas non est; et ideo ne phantasia putetur, aut ne sicut aqua per alveum transisset, ita per uterum Virginis absque nascentis ordine credatur natus: pium est sentire sic eum lege naturæ natum fuisse quomodo nascuntur cæteri infantes, et eam sic peperisse sicut reliquæ pariant mulieres. O cæca pietas! (infit) quæ tam impie sentit de Maria Virgine, et cæca præsumptio, quæ tam impie loquitur de Christo! »

66. Audi nunc Katramnum, cap. 1, postquam Germanorum sententiam retulisset: « Jam ergo (infit) nec vere natus Christus, nec vere genuit Maria. » Et mox: Ita nec ipsa mater diceretur integra, nec Salvatoris nativitas ex matre perfecta. » Et cap. 2: « Non peperit autem, si partus aliter quam per naturæ janam processit. Siquidem jam talis ortus non Virginis est partus, sed proprius videlicet ipsius infantis egressus. » Liber totus hoc fere argumento urget adversarium. Perpetua multorum sæculorum diversitas inter auctores catholicos hoc super articulo de Christi Domini nativitate et Mariani partus modo, huic dedit controversiæ locum inter Germanos illos, Katramnum et Paschasium, hoc sæculo motæ: quam pars major nostrorum theologorum cum D. Thoma eorum principe tandem diffiniverunt (a).

67. Quinto, cum Hermannus monachus ad Bartholomæum Laudunensem scribens referat se auspiciis ejus quævisse, et in Catalaunensi urbe reperisse tres libellos, quos *De virginitate Virginis Mariæ* Hildefonsus composuerat, et ob quorum remunerationem casulam pretiosissimam ab eadem Dei genitrice acceperat: satis inuit non aliud esse hujus argumenti opus Hildefonsium, novoque huic invento libris ejus multiplicandi, quos *de virginitate et parturitione* diversos scripsisse fingitur, antiquam ejus ævi persuasionem præscribere.

68. Sexto, plena sunt erroribus, cum in historia tum in theologia commissis, quæ de hoc libro referuntur apud eos auctores qui recens erupere, ut quæ plurimos veterum in libris nodos incidere, vel falsa pro certis venditare ausi, tanquam dei e machina prosilientes acclamarentur. Nec enim contenti Roderici Toletani vestigia sequi, nova ipsi posuere, quibus sufflaminandis jam insistimus. Hujus tempore (ait Rodericus [Lib. II, c. 22]) « cum Helvidius et Pelagius (Jovinianus) a Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem B. Virginis infamantes, B. Hildefonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispaniis confusus abegit. Unde et in festo gloriose Virginis, etc. » Quibus prosequitur de Virginis sanctissimæ apparitione, Hildefonsusque ab eadem Virgine Maria cælesti veste ob ejus virginitatem defensam remunerato.

69. Plane nullus dubito quin hæc historia vera sit, perversique e Gallis hæretici Helvidianum virus jam ab Hieronymo dissipatum per Hispanias disse-

minare conati sint. Nullo enim operæ pretio, aut potius temere Hildefonsus hæresin extinctam etiam ut stylo configeret, e tumultu excitare, atque hominum advertere mentibus præsumisset (b). Sed quod Helvidium et Pelagium propriis hos nominibus fuisse Rodericus scripserit, errore factum existimamus. Nomine veterum Deiparæ virginitatis allatrantium hæreticorum, Helvidii nempe et Joviniani, proposuit sibi arguenda iterumque damnanda Hildefonsus, ut sub utriusque Antidico-Mariani hæresiarchæ larva, nova illa, quæ proprio vocare nomine fuit dedignatus, hominum excinderet monstra. Facem præbet Pelagius Ovetensis: « Contulit adversus hæresiarchas Helvidium atque Jovinianum. » Quibus Hildefonsus adjunxit innominatum tertium hostem, sub Judæi appellatione, in communionem triumphi, ut in cunctis suis propugnatoribus impudentem illam hæresim debellaret. Hinc Roderico in mentem venisse credimus quod hæreticum alterum ex Gallis illis quibus noster occurrit Hildefonsus, Helvidium appellatum crederet.

70. Quod item Pelagium pro Joviniano dixerit, errore id factum suspicamur. Hoc sensu accepisse videtur eum Joannes Magnus archiepiscopus Upsalensis in Gothorum et Suevorum Historiæ ab Olao fratre ac successore ante sæculum editæ lib. XVI, cap. 21, « In cujus tempore (ait) duæ hæreses Pelagiana et Helvidiana, ex Galliis in Hispanias irrupentes, maximam Hispaniarum partem corruerunt » (c). Historici autem plerique (d) nostri videntur in Roderico legisse pro *Helvidio Heladum*, propriaque non recte putant recentium nomina hæc, quibus ille usus fuit, quanquam alii Helvidium retineant (e).

71. Aliter autem qui Luitprandi et Juliani nomina ætate nostra subiit, ut vetustatis mantellum fabulis sive cogitationibus suis obduceret. Hi enim non *Helvidium et Pelagium*, sed *Theudium et Helladium* appellant. Luitprandus (f): « Hæreticos Narbona venientes, natione Gothos, Theudium et Helladium, per Hispanias terrerime vagantes, et de virginitate B. Mariæ Virginis temere sentientes, quod more cæterarum mulierum dilatatis claustris virginalibus peperit Christum Dominum verum Deum et hominem illum suum, sermonibus et quatuordecim editis libris (ita habet Thomæ Tamaii editio Matritensis; at Ramirezii Parisina loco eorum, *sermonibus quatuordecim, et editis libris*) Hildefonsus diversis ab illo (Soliloquiorum) incipiente: *Domina mea*, viriliter confutat, et castigatos jussu regis Reccevinthi catholici serenissimique principis tota Hispania cogit exulare. » Nec semel tantum, sed et iterum post septennium ex Hispania quo redierant, signateque ab Elbora ejectos (quod in gratiam Carpetanorum suorum, ac Talaveræ urbis civium dictum putat) Pseudo-Luitprandus refert (g). Eadem fere Pseudo-Julianus (h): « Hæreticos Gallos Theudium et Helladium loquentes de parturiendi modo B. Virginis Mariæ, editis libris quos ad moniacæ Deliviensis (Debiensis alias) monasterii in agro Toletano positi dedicarat, confutat. Concilium multorum episcoporum contrahit, in quo interfuit ipse Hildefonsus et multi episcopi, inter quos fuit unus S. Amandus primus (i) episcopus Trajectensis, deinde vero Castellonen-sis in Hispania, vir doctus et sanctus. » Et infra (Num. 341): « Multis habitis concionibus sanctus Hildefonsus defendit mirabilis parturitionis modum

(a) in parte, q. 28, art. 2; junge 1 part., q. 98, art. 2 ad 4. Suarez in III part., tom. II, q. 25, art. 8, disp. 13, sect. 1. Vasquez in III part., tom. II, q. 28, art. 3, disp. 121, cap. 5. Durandus in 4 Sent., dist. 44, q. 6.

(b) Recole superius dicta de hoc argumento n. 11 in not.

(c) Perperam pro nominibus Luitprandianis horum hæreticorum laudat Joan. Magnum Thomas Tamaius in notis ad Luitprandi Chronic. anno 661, pag. 62.

(d) Morales, lib. XII, cap. 39; Padilla, cent. 7, c.

48; Vasquez, in Chron. ad ann. 662; Mariana, lib. VI, cap. 10; Portocarrerus De Descensione Deip. in Eccles. Toletanam; Vazquez in suo Hildephonso lib. IV, cap. 3, necnon et Vazquez Theologus in III part., disp. 121, c. 2.

(e) Marieta, lib. V de SS. Hisp., cap. 50; Higuera in Notis ad Luitprandi an. 661, n. 113.

(f) In Chron. ad ann. 661.

(g) Ad ann. 668.

(h) In Chron., num. 338.

(i) Imo prius, ne calumniose audiamus, legendum.

B. Mariæ Virginis, contra illos hæreticos, dicentes A in ore cæterarum mulierum peperisse; nihilominus permansisse virginem, quod fieri non potest. »

72. Somnia hæc sunt in cerebro ejus nata, quem toties damnatus. Helladium nempe vocavit hæreticorum alterum, eo quod in Roderico Toletano ita pro Il-livido, quæ vera lectio est, alicubi legitur; Theudium vero alterum, sua unius fide, quæ nulla est: quasi facta ex parte sibi bono nomine in Roderici auctoritate, quod reliquum assis fuit mendacior commodare toto posset. Ad hæc injuste agunt ficulneæ historici cum suppositiis suis Theudio et Helladio, hæreticos eos vocantes propterea quod B. Mariam cæterarum more feminarum peperisse Christum Salvatorem, absque tamen virginitatis suæ detrimento, contenderent. Nam neque ipsius libri auctor (Hildefonsus) eis amplius quam impudicam in percontando temeritatem, eamque eorum, quos fratres (quantum ab hæreticis compellat hæc distat!) sugillare ausus est: clarissime hanc distinguens ab hæreticorum causa, et Helvidiana jam ab Hieronymo debellata hæresi.

73. Neque defensoribus catholicis tam antiquæ quam nostræ ætatis sententia hæc destituntur. Plane ita existimasse videntur Tertullianus De carne Christi, cap. 4, et Adv. Marcionem lib. III, cap. 11 et 16; Hieronymus, epist. 22 ad Eustochium De custodia virginitatis; Leo pontifex ad Leonem Augustum, epist. 97, cap. 3; Gregorius Nazianzenus, orat. 51, sive ad Chelidonium epistola 1; Epiphanius hæresi LXXVIII; (a) Damascenus item in oratione De dormitione Mariæ; Durandus ex Scholasticis (b), Gregorium et Ambrosium laudans. Huncque parturienti molam, laxatis, sicut et concipiendi, non luxatis membris, et absque eo quod laederetur integritas, in statu innocentie S. Augustinus admisit, ex quo S. Thomas 1 parte quæst. 98, art. 2 ad quartum, Riccardus in secundum sent., distinct. 20, quæst. 4, et alii recentiores (c) Ratramnus certe Corbeiensis monachus, cui oppositum diximus hunc Hildefonsi existimatum, vere Paschasii Rathberti, librum, aliter sentiens de nativitate Christi Domini, quam de solemnitate et communi (attamen integra) parturitionis forma, *veneni novæ perfidie* appellatione notare non dubitavit. Vere articulus catholicis semper in controversis quod servata fuit, sicut in conceptione ita et in partu, Mariæ integritas; de miraculi autem forma, qua divinus fetus e claustris virginis fuit solutus, liberum fuit unicuique arguere, quamvis hodie jam recentiorum calculo prævaluerit sententia de miraculo penetrationis, de quo ad scholasticos supra citatos recurrere te, lector, moneo.

74. Quam vero sapiunt recentem manum, putique affectatione ea turgent, quæ Luitprando imputantur Hildefonsum nempe (Num. 101) sermonibus quatuordecim, atque editis libris diversis ab illo Soliloquiorum, incipiente: *Domina mea*, hæreticos illos viriliter confutasse. Ad Fevardentii editionem S. Hildefonsi operum respicere hic nugatorem, in qua tridecim et sermones adjudicantur hactenus invisit, nonne vires? Quamvis enim non omnes hic editi mysterium hoc agant intemerati et purissimi partus, sed vel assumptionis, vel nativitatis, ut jam dicemus non adeo stricte ponendæ sunt cum eo rationes, qui nulla alia quam libidinis suæ ratione circummagi se passus fuit. Numerum autem decimum

(a) Præter hos duodecim ex SS. PP. laudat impius Rivetus in Apolog. pro Deip. Virg., lib. I, cap. 16.

(b) In 4 sent., dist. 44, quæst. 6.

(c) Vives ad August. De civit. Dei lib. XIV, cap. 26; Guilielmus Estius, in 2 sent., dist. 20, sect. 2.

(d) Higuera in notis ad Luitprandum anno 661, n. 101.

(e) Num. 338, in Chronico.

quartum pro decimo tertio typographo libenter imputamus. Item (Num. 103) composuisse S. Hildefonsum ad privatam devotionem suam Soliloquiorum librum, sive Synonymorum ac postea Sermones, ac libros elegantiori sermone (ut declinaret telum a diversitate styli) contra hos hæreticos. »

75. Quod autem de concilio additur hac super re Toleti habito, falsissimum est, non ea solum ratione quod cum aliis superioris ac inferioris sæculorum Toletanis in veteribus libris servatum non habeamus, nullaque ejus mentione apud scriptorem aliquem integræ fidei, neque etiam in his falso creditis Hildefonsi libris et sermonibus, eo tempore celebratum comprobetur, sed præsertim quia ex concilio Toletano XI, Wambanis anno quarto, id est redempti orbis 675, sexto autem post Hildefonsi obitum coacto, totis antea 18 annis nunquam convenisse Hispanos patres manifestissime constat: quo intervallo temporis, præter Wambanis quadriennium, Hildefonsini pontificatus novennium contineri quis non videt? Et tamen id non animadvertentes, pro Juliani concilio stant adhuc ex nostris quidam (d), eo solum moti quod parum verisimile iis videatur, toto Hildefonsi tempore, talis pontificis, lucem concilio extinctam fuisse. Vero tamen hi non conjecturis fidere suis cœbuerunt.

76. Cujus farinae historicis credere quando desinent tot experimentis edocti? Cum vel unum hoc satis deberet esse, quod Amandus, Trajecte sem prius episcopum, deinde vero Castellonensem in Hispania, virum doctum et sanctum, interfuisse huic Toletano concilio insulsus ideæ fabulator Julianus (e) effutire non dubitaverit. Plane sæculo isto S. Amandus floruit, vitamque usque ad annum ejus octogesimum quartum (alii (f) septuagesimum nonum præferunt) produxisse creditur (g). Episcopum tamen hic fuit duntaxat urbis Trajecte in Belgio sub Sigeberto Austrasie rege; ac post triennium, circa annum 649, annuente, ut creditur, Martino papa, ei remittitavit (h), private, sed actuosissime persanctæque actæ vitæ deditus, nunquam extra Galliam Vasconesque a meridie, Belgium a septentrione, Roman ab oriente pervagatus: necum ut in Hispania (ubi Castellonensis collocetur sedes [i]) humeros olim oneri subductos inconstanter iterum supposuerit.

77. Nullus forsan Amando plures sortitus fuit vitæ ac rerum a se gestarum scriptores. Baudemundus abbas Blandiniensis, qui testamentum ejus scripsit; Alanus, Harigerus abbas Lobicensis, Philippus Bonæspei abbas, prosa oratione; Milo autem presbyter Elnonensis versu, in his enumerantur: qui hodie omnes exstant, et in Actis sanctorum Antuerpiensibus, ac Benedictinorum Parisiensibus Joannis Mabillonii, vel prius vel iterum prodire. Cum autem horum nulli Hispaniensis hujus habitationis, habitaque in ea gente dignitatis mentionem debeamus: profecto si ipse truncusve sis iet, quem tot admodum testibus, ipsaque rei incongruentia, dolis tamen adhuc Toletani prestigiatoris ludificentur.

78. Allucinatus forsan vir fuit, occasiones undique captans ornandi, vel fabulis, suam spartam (Hispaniam nostram scilicet) ex eo quod præsertim sanctissimus Amandus sacram quandoque expeditionem in Vasconas fecerit. Quam interpretantur noviores (j) Pseudo-Juliani dicto audientes, de gesto in Hispania Castellonensis episcopatus munere (*Castellon de Empurias* in Catalonia); atque interim coacto Tole-

(f) Mabillonius in notis ad Vitam S. Amandi, pag. 725.

(g) Vide Acta SS. Antwerp. edit., VI Februarii, in S. Amando, § 2.

(h) Ibid., § 2.

(i) Disputant Tamaius Salazarius tomo I Martyr. Hisp., VI Febr.; Franciscus Ruspuerta in Hist. Eccles. Giennensis, sæc. VII, cap. 2.

(j) Tamaius VI Febr.

tauo, et ab eodem Amando eodemque subscripto, concilio. Sed res non obscure narratur ab eius historicis. Baudemundus: « Audivimus ab eis gentem quam Vaccæiam [Alias, *Vacciam*] appellabat antiquitas, quæ nunc vulgo nuncupatur Vasconia, nimio errore deceptam, ita ut auguriis vel omni errori dedita, idola etiam pro Deo coleret. Quæ gens erga Pyrenæos saltus per aspera et inaccessibleia diffusa erat loca, fretaque agilitate pugnandi, frequenter fines occupabat Francorum. » Hæc de situ gentis, quam aggressus fuit gladio armatus veritatis Amandus. Cui cum prædicasset Evangelium, nec proficeret, brevi ad fines Francorum ait reversum. Similiter cæteri. Hæc illa est peregrinatio in Hispania, ut visum fuit: in cuius brevi circulo pontificatum pacifice gestum Castellone, curamque purgandi novo errore Hispaniam, ita longe hinc, Toleti nempe, convocato concilio, belluli nostræ antiquitatum ecclesiasticarum gentis vindices comprehenderunt. Profecto alia cura fuit Amandi, Vascones nempe suos (Aquitanus enim is patria) ut ab idolorum ac demonum cultu averteret; non ut peregrinam gentem, Hispanos, Marianæ parturitionis formam, quæ inter adiabhora est, eo conatu doceret.

79. Nec fallaris cum Pseudo-Juliano, rem intra Hispanias et ad saltus Pyrenæos, qui ad nos pertinent, gestam credens: eo maxime quod *Francorum fines occupasse frequenter hos Vasconas Baudemundus*, atque idem cum aliis, remeasse hinc Amandum in *fines Francorum*, sive in Franciam, scripserint. Francia enim eo fere tempore Francis regibus subjecta ditio audiebat, quorum imperio Vascones vix parvare; imo frequenter in eorum fines impetus faciebant: quod ex Arnaldi Oihenarti utriusque Vasconie Notitia (a) liquet. De Rictrude abbatissa Marcianensi, in Vasconia edita, quæ causa ei fuerit in Franciam *remendi* diciturum se auctor Vitæ ejus (b) Huchaldus Elmonensis annotat monachus. Unum hoc expressimus de ista *Franciv* accptione testimonium, ne innumeris lassarem legentes.

80. Duplex fuit (non negamus) Vasconia, cis Py-

(a) Lib. III, cap. 1 et 2.

(b) In Actis SS. Benedictinorum Mabillonii tom. II pag. 911.

(c) Rer. Franciarum vol. I, pag. 631

(d) In Chron. ad ann. 766, eodem volum. Rer. Franciar., pag. 778.

(e) Lib. IX Orig. 2.

(f) Juvat Isidori locum, IX Orig., 2. sistere: « Vacca (inquit) oppidum fuit juxta Pyrenæum, a quo sunt cognominati Vaccæi: de quibus creditur dixisse poeta: *Lateque vagantes Vaccæi*. Hi Pyrenæi jugis, etc., quemadmodum apud Grialium legitur. Falso; Vaccæi enim vocabulum nusquam apud poetam existat; neque Isidorus ternæ hæc verba *lateque vagantes Vaccæi* et poeta retulit, sed binæ tantum priora, quæ habentur Georg. III, vers. 477:

Pastorum et longe saltus *lateque vagantes*.

Atque eodem respexisse videtur Milo monachus in versu:

Eia age *Vaccæiam late*, mea Musa, *vagamtem* quem noster adducit hoc numero. Exstat quoque apud Virgilium in *Æneid.*, 42:

.....lateque furemtes
Barcæi . . .

quem locum Hieronymus, epist. ad Marcellium. et Anaptychiam, legit

.....lateque vagantes
Barcæi :

unde Grialibus error enasci potuit; Barcæi tamen Africae populi sunt, ac proinde hæc non pertinent. Restituenda est igitur Grialii lectio, isque Isidori locus ita interpungendus: « De quibus (id est Vac-

reærum Hispanica, ultra illum Gallica: quod notum geographis. Sed Baudamundum de hac posteriore agere, neque extra illam se extendisse Amandum monachus Milo clarissime significat. Narrans enim hanc ipsam Amandi expeditionem ait:

Eia, age, *Vaccæiam late*, mea Musa, *vagamtem*

Fidentem frenis, torquentem tela lacertis,

Pande, rogo, et vulgo vulgari voce notato.

Si demas, mutesque apices, Vasconia feratur.

Quæ gens dura satis, variis incurisibus instans,

ictibus ac telis hostilia tela rependens,

Extremis fnerat Francorum finibus hostis.

Amandi nempe tempore: eadem autem postea subacta; nam subiungit:

Sed nunc vulnificis substrata est pacifica armis,

Frenaque consilio tandem conducta salubri,

Non lanat morsu, sed pacis in oscula tractat.

Quod ad Vascones Gallicani limitis pertinere, non vero ad Hispanici, qui nunquam Francis subjecti fuere, certissimum est. Dagoberti tempore forte respicit Milo, qui *ferocissimos* etiam *Vaccæos ditiosæ suæ hostili gladio* subegisse in *actis S. Euticii Noviomensis episcopi* a S. Audoeno Rothomagensi conscriptis refertur (c). Notum quid de Vaccæis, in cuius nomen Vascones successisse, præter Baudamundum, Fredegarius (d) et alii produunt, et *Vacca*, sive *Vaccæa*, eorum urbe, Isidorus (e) scriptum reliquit (f): in cuius testimonium plura conferunt viri eruditi (g).

81. Non ergo ad nos pertinet Hispanos S. Amandi illa brevis atque irrita expeditio Vasconica; quantumvis duplex forsitan ea fuerit: prima cum a Dagoberto in exsilium amandatus, sanctæ Rictrudis (hoc est Vasconiam) aggressus est patriam, uti Huchaldus in hujus Vita loquitur: quod circa annum 634 ex sententia fuit Henschenii (h). At eo tempore Castellonensis in Hispania episcopus Perseverantius erat, qui anno 655 concilio quarto Toletano presens, anno 636, quinto per procuratorem interfuit. Ante hunc autem annum Amandus ab exilio revocatus fuit, et in euriam a Dagoberto vocatus (i). Non ergo hujus prioris Vasconicæ expeditionis tempus acu tan-

creis creditur dixisse poeta *lateque vagantes*, Vaccæi. Hi Pyrenæi jugis, etc.; vel potius expungendum *to Vaccæi*, quasi in Isidori textum irreperit. De his igitur Vaccæis Pyrenæi accolis Isidorus poetam dixisse putat: *lateque vagantes*, quamvis eos non nomet: nimirum de Vasconibus in Galliam vergentibus. Præcesserat enim versus 474,

Tum scint aerias Alpes, etc.

quas Servius et Philargyrius ad hunc locum *Galliam* interpretantur; « Nam Gallorum (inquit) lingua alti montes *Alpes* vocantur; » quod et Prudentius confirmat, Peristeph. in hymn. S. Laurentii. Ab his autem Vaccæis Gallicæ Aquitanicæ obversis, qui antea vagi et palantes Pyrenæi incolebant juga, postquam Cn. Pompeius subactos in unum compulit, Convennarum urbs in Gallicæ subalpinis ad flumina *Garamne* caput nomen accepit, ut paulo inferius Isidorus, et ante eum Hieronymus libello adversus Vigilantium dixerat. Vaccæorum et contrario Hispanensium terminos definiunt Ptolemæus, iisdem includens urbes Intercationi, Portam-Augustam, Viminacium, Lacobricam, Segisamam Juliam, Pallantiam, Caucam, Pintiam, Raudam, etc.; Appianus in *Iberic.*, pag. 284 seqq.; Antonini Itinerarium in *Ab Asturica per Cantabrigiam, Casar-Augustam*; atque e recentioribus Arn. Oihenartus Not. utr. Vascon. lib. I, c. 7; Christoph. Cellarius, lib. II, c. 1, §. 65 seqq. Videnda Dominici Vallarsii notata in Hieronymi epistolam ad Riparium: *Acceptis primum litteris*, etc., quæ in editione Veronensi 1754 ordine est 109 et habetur tom. I, col. 719.

(g) Marca, *Hist. de Béarn*, lib. I, cap. 12.

(h) Die 6 Feb., § 10, de Amandi rebus, pag. 831.

(i) Ut ibidem Henschenius monet,

git, ut fallat, Toletanus impostor. Nec item posterioris : quam licet alius Castellonensis episcopus, Marcus nomine, qui ab anno 646 usque ad 656 conciliis septimo et sequentibus, usque ad decimum, subscriptus legitur, non excludat admittentibus Amandum circa annum 665 (quod observat idem Henschenius (a)) ad Vasconas rediisse, ibique Evangelium prædicasse : re tamen ipsa et successu istius prædicationis, uti supra monuimus, convincitur non potuisse huius temporis esse somnium hoc Amandi pontificium. Unde hanc fabulam de Castellonensi ejus sede in Hispaniis merito refutat Henschenius (b).

82. Sed neque finem sibi fallendi præscribens ulum Pseudo-Julianus, eundem S. Amandum anno etiam 650 (sic enim admittimus legi verba ejus debere) Castellonensi jam præesse apud nos Ecclesie jactat. « S. Amandus (ait (c)) episcopus Castellonensis in Hispania per id tempus floret ad quem litteras mittit S. Martinus papa. » Certe hic pontifex ad Amandum, Trajectensem tunc episcopum, deprecantem ut huic Ecclesie renuntiare sibi liceret, litteras misit, quas Philippus abbas in Vita Amandi (d) necnon et Milo ejusdem biographus (e), conservavere. Pergit tamen is auctor : « Contrahitur Amando impulso concilium contra Monothelitas anno Domini 650. Hæc illa est Lateranensis synodus statim a Martini papæ I inauguratione convocata, non impulsu Amandi, quod fingit Pseudo-Julianus, ipsaque jam laudata evertit epistola ; sed Maximi abbatis, ut scribit Theophanes, atque ex eo Baronius (f).

83. Nondum tamen finis. Nam quod dicimus ex Luitprando, præter Synonymorum libros scripsisse Hildefonsum libros alios et sermones elegantiori stylo adversus hos hæreticos, constare idem ait (g) « ex litteris Genesii, secundi hujus nominis, Lugdunensis (qui dictus est etiam Abellarus) abbatis Corbeiz prius post episcopi Urcitani. » Hunc Luitprandi locum unum ex his noveris, lector, qui inter manus figuli sui Toletani aliam et aliam vultus formam induit. Apud enim Franciscum Portocarrerum Jesuitam in libro de Descensione beate Virginis in ecclesiam Toletanam, cap. 14 (h), hæc e Luitprandi Chronico verba transcripta sunt, quæ vel ex illis quæ præmisimus non parum mutatis, erupere ; vel Luitprandus idem nunc ait, nunc negat. « Genesius primus episcopus Arvernensis admonet D. Hildefonsum per litteras de hæresi Joviniani per quosdam excitata Arvernus, qui dicebant beatam Virginem in partu corruptam mansisse ; et eos tendere in Carpetaniam, ut urgentem [seu potius ut gentem] in sanctissimam Virginem suis falsissimis rationibus labefactarent et omnino perderent. » Quæ cum in mss. suis Luitprandini Chronici libris Thomas Tamaius non haberet, jure ait nescire se unde ista Portocarrerus hauserit. Et bene est quod recentem alicujus manum subodoretur. Recens quidem ea, sed ejusdem auctoris Chronici est, jam hoc jam illud cogitantis, Codicique quæcumque in mentem venirent committentis, nec raro

A ad aliquem amicum, ita nunc, postea ad alium aliter, concepta transmittentis.

84. Vides unum et eundem S. Hildefonsi monitorem, apud unum et eundem rei scriptorem Luitprandum, jam Genesium Abelarum Corbeiz abbatem, sive Lugdunensem episcopum hujus nominis secundum, Urci tamen deinde apud nos antistitem : jam Genesium primum episcopum Arvernensem fuisse. Genesius quidem, Hildefonsi æqualis (i), Arvernorum Ecclesiam rexit ; sed neque ordine primus, neque altero ejusdem nomini prior. Quo igitur tendant insanæ hæc molitiones, haud facile est adjudicare. Nam et Lugdunensis hic idem fuisse episcopus, nisi fallor, dicitur a Luitprando : quo quidem per me Julianus respexerit, Genesios duos Lugdunenses archiepiscopos fuisse referens (j), alterum altero antiquiorem. Plane quod jaciatur de Genesii litteris ad Hildefonsum, ad Laurentii Surii hæc respicit in S. Boniti Vita 15 Januarii : Hunc autem locum (de Magnilocensi monasterio loquitur, *Mantius*, hodie, diocesis Claromontensis) jam pridem Genesius nobilissimus pontifex (Arvernorum) in solo proprio voluit esse monasterium, etc. Qua tempestate hæresis Novatiana, sive incuria, sive ignorantia quorundam, in Arvernorum irrepit urbem : impurum quoque Joviniani dogma illic exstitit. Contra quas hæreses in eodem Magnilocensi monasterio edita exstat epistola (cujus non dicit) quam fortassis operæ pretium fuerit quandoque in lucem proferre. » Hæc parum diversa in prototypo Anonymi apud Bollandum 16 Januarii, quem Surius more suo reformavit. Atqui ea est epistola, quam innuere voluit Pseudo-Luitprandus (k), ad Hildefonsum a Genesio directam.

85. De Amando autem et Genesio huc ista congestimus, ut constaret quanta hinc inde moverit, quanta invicem sibi opposita incaute ac stolide infelicibus his lucubrationibus fabulator intulerit, eo duntaxat fine ut Hildefonsi librum hunc De parturitione Virginis Deiparæ vindicaret. Quem ejus non esse, primus ut credo Joannes Baptista Poza, ingenio vir atque eruditione singulari, alias studiis infelicissimus, observavit (l) ; atque hunc secutus est Theophilus Raynaudus (m), uterque Jesuita, rationibus agentes ; tandemque rationibus et scriptis libris, qui Paschasio Ratberto diserte adjudicant, Lucas d'Acherius (n), et Joannes Mabillonius (o), Benedictini (p) ; quantumvis Baronius (q), Bellarminus, Possessionius, et alii, Fevardentii editionem admiserint.

86. Ejusdem Fevardentianæ editionis sunt, æqueque Hildefonsi nostri non sunt, sermones XIII ; scilicet I : De parturitione ac purificatione S. Mariæ. II. Contra eos qui mendose afferunt Mariam Virginem contra legem Dominum peperisse. III, IV, V, VI, De Assumptione B. Virginis. VII. De eadem Assumptione, super illa verba Lucæ cap. x : Intravit Jesus in quoddam castellum. VIII et IX. De eadem Assumptione. X. De nativitate. XI et XII. De eadem. XIII. De purificatione, super illa verba Lucæ cap. xi : *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ. Audi Joannem Ba-*

(a) § 14, pag. 835.

(b) § 22.

(c) In Chronico., num. 336.

(d) Tom. II De Actis SS., Februarii die vi, pag. 866.

(e) In Actis SS. ord. S. Benedicti Mabillonii, sæculo seu tom. II, pag. 719. Exstat quoque tomo VI Concil. edit. Labbei, col. 583.

(f) Tomo VIII, ad ann. 649, num. 5 et 6.

(g) Num. 103.

(h) Quem reperies apud Thom. Tamaium, in Notis Luitprandi, pag. 63.

(i) In Galliz Christianæ tom. II, et in Episcop. Claremontanis, fol. 526.

(j) Adversar. 583.

(k) Num. 103.

(l) In Elucidario Deip. Virgin. Mariæ, lib. IV, tract. 4, cap. 6.

(m) De bonis et malis libris, partit. I, erotom. 10, num. 328.

(n) In præfat. tomi I Spicilegii.

(o) In Actis SS. Benedict. præfat. part. II, sæculi III, pag. 13.

(p) Eadem de hoc : *De partu, seu parturitione Deiparæ Virginis* opusculo, sentit novissimæ SS. PP. Toletanorum Curator in Monito ad sancti Hildefonsi opera dubia, t. I, pag. 291, nimirum Paschasii Ratberti esse ; sicut et fragmentum quod eidem assuiatur a pag. 318 ; nam posteriorius aliud e Fevardentio et Ameliano Codice eidem a pag. 328 subjectum, omnino ædæporov est. Consonat Cellierius t. XVII, p. 714, n. 5. Cave, in Hildefonsi, t. I, p. 590.

(q) Ad ann. 794, num. 8 et 10.

ptistam Pozam, cujus verba damus (a), quia *Elucidarium Deiparæ*, unde hæc sunt, in censuram incurrit sacrosanctæ fidei Patrum, neque in manibus omnium est. Reddit ille causas quare Hildefonso abjudicet hos sermones. « In sermone I de Assumptione, ait, minus caute de adoratione corporis est locutus. Ibidem voces sunt peregrinæ, et inconcinna phrasis, a legitimo spiritu Hildefonsi aliena. Sermone II, ait, de carnis incorruptione jam me supra satis in priore tomo dixisse credo, etc. Ecce ubi non sermo ad plebem, sed fragmentum alicujus scripti. Sermo III, ex centonibus compilatus ab Ambrosio et Augustino desumptis. Sermone IV insinuat B. Virginem necdum corporis resurrectionem obtinuisse. Et tandem sermone IV hunc errorem expresse proficitur. Sermone V ait: Non audent ministri tartarei hodie attingere suos captivos, quos recolunt redemptos illius sanguine qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine. Sermo VI eum habet errorem, quem diximus supra in sermone quarto; et ex fragmentis Augustini est. Sermo I et II de nativitate Virginis nihil fere habent, quod ad ortum Mariæ pertineat. Plura capit ex Augustini sermone secundo *De Assumptione*, cujus nomen dissimulat. Sermone de Purificatione peculiaria quædam scribit de peccato origialis; et tamen erroneam illam doctrinam sectatur quæ negat Christi corpus in momento perfectum et absolutum. Quadraginta, inquit, dierum numero corpus dominicum in utero Virginis formatum credimus, cujus oppositum scripserat in Synonymis. Quæ omnia persuadent non esse opuscula Hildefonsi. » Hæc ille, cui nos suffragamur (b). Jam ex aliis, quæ falso attribuentur eidem nostro pontifici Toletano, Vita est S. Eugenii, ejus decessoris, quam solus ei tribuit supposititius Julianus (c).

87. *Coronam* quoque B. Mariæ Virginis inter Mariana alia deprompta e Codice ms. Toletanæ Ecclesiæ vulgavit ante aliquot annos Petrus Alva et Astorga Franciscanus, in Bibliotheca virginali, S. Hildefonsi nomine, eo argumento maxime motus (ut ex prefat. constat), quod in eodem Codice alia sint Hildefonsi hactenus inedita opuscula sub ejus expresso titulo et nomine, quæ fetum ejus esse, neminem, qui sapiat, dubitaturum ait. Miror quidem Hildefonsi lot amatores et illustratores, Toletum frequenter accurrentes, aut ibi commorantes, Toletanæque bibliothecæ custodes, hæc latere potuisse. Plane in Catalogo penes me ms. hujus bibliothecæ ita habetur: « Corona B. Virginis cum ejus psalterio parva forma. » Et in ora libri annotatur: « Titulus Psalterii est. Incipit psalterium B. Mariæ semper virginis, editum

ab Hildefonso Toletano archiepiscopo, unaquaque die devota mente canendum. » In margine signantur dies, in quibus dicendum est: in *Dominica die, feria IV, feria VI, et in die Sabbati.*

88. Est in eodem catalogo alius Codex *Corona B. Mariæ* inscriptus; reperiunturque simul, nisi nos numeri fallunt, pluteo I, num. 13 et 14, inter Mss theologicos. Attamen nemo est qui ignoret (ait Baronius [d]) qui antiquorum Codicum habet usum, sæpe sæpius solere contingere, ut non unum vel duos, sed et tres, quatuorve, et amplius habeat id volumen diversorum auctorum tractatus; et aliquos ex illis inveniri sub nomine unius auctoris exscriptos: ut, nisi quis oculos lynceos habeat, sæpe accidit ut inscripto auctori tribuatur quidquid inferius eodem Codice continetur. » Quare non inde quod *Psalterium* sit Hildefonsi, *Corona* ejusdem erit. Sunt, fateor, in *Corona* ista, non minus quam in germano et certo Hildefonsi fetu de perpetua B. Mariæ Virginitate libris, vocabula quædam ejusdem formationis, a puritate Latinæ linguæ exorbitantis, Gothicumque sapientis: uti inter alia *nectura*, pro *nexu*, quam *connectionem* vocant laudati libri de Virginitate. Sed plura alia sunt quibus magis deferendum est quam huic indicio, aliis etiam scriptoribus, non tantum illius quam sequentium etiam sæculorum communi.

89. Carmina interserit, aliena etiam, plerumque proæ orationi: quod secundum Hildefonsi styllum non est, quamvis editor non distinxerit. Talia sunt de nomine Mariæ (Cap. 5). De nomine Mariæ ait quidam: *Mariæ nomen aurum-fragrans et aromaticum-velut pigmentum cælicum-ut sol est, luce fulgidum-et mortuis vivificum-et monachis mellifluum-sanctum et anagogicum-divinum et exstaticum.* Et alibi (Cap. 6): *Porta clausa post et ante-via veris in via (e) fusa rore cæli tellus-fusus Gedeonis vellus-deitatis pluvia-placa maria maris stella-ne involvat nos procella-et tempestas omnia.* Totâ itidem capituli noni oratio metrica est, quantumvis male sibi constantibus versibus. Et auctor: « Hos, inquit, quos tibi offero versus, domina digneris suscipere: ut nec sonus constet, et aurium iudicium falli possit. » Quæ rhythmica poesis ævi non est Hildefonsi. Utitur aliorum testimoniis frequenter, quos haud nominat; nec difficile fuerit cum cura legentibus observare unde illa sint. Ut cap. 11: « Cujus stellæ patrociniū quidam servitor tuus, et laudator devotus, in suis opusculis nos corde attento flagitare admonet, dicens: *In periculis, in rebus dubiis, respice stellam, invoca Mariam, non recedat a corde, non recedat ab ore (f).* »

(a) Elucidarii Deip. lib. IV, tract. 4, cap. 6.

(b) Exstant horum omnium sermonum exempla in regia Matritensi bibliotheca accuratissime cum Toletanis Codicibus, cumque Fevardentii edito collata a cl. Andrea Marco Burriello, qui strenuam in eo navavit operam, lectionesque variantes collegit: hæret tamen in iis Hildefonso ascribendis, non secus ac SS. PP. Tolet. Edit. Curator, t. I, p. 329. Cellierius, t. XVII, p. 717, n. 8; Cave, t. I, p. 590; eos Hildefonso abjudicant; itemque Oudin, t. I, col. 1683.

(c) In *varior. carmin. collect.* pag. 150

(d) Ad annum cdxli.

(e) Editum tamen est *via veris in via*; aliaque male distincta. In fine pro *omnia* forte legendum *obruat.*

(f) Habetur etiam in eadem regia bibliotheca opusculum inscriptum *Corona beatæ Virginis Mariæ* cum edito Petri Alvæ et Astorgæ exemplo ab eodem cl. Burriello collatum: quod nemo sanus Hildefonso tribuit. Consonat SS. PP. Toletanorum Editionis Curator t. I, p. 392.

VITA S. HILDEFONSI

EPISCOPI TOLETANI.

(Ex Antonio Lorenza, Biblioth. Patr. Tolet.)

MONITUM.

De sancti Hildefonsi gestis satius duximus ea edere totidem verbis, quæ a sancto Juliano ejus discipulo et successore, atque a Cixila, archiepiscopo etiam Toletano, posteriori ævo litteris tradita sunt. Ne dum novam conderemus historiam, quæ stylo illis antecederet, veterum monumentorum auctoritas minueretur